

СЕН ЖАЛГЫЗ ЕМЕССИҢ!

2-БЕТ

ӘСКЕРДЕГІ ӘЛІМЖЕТТІК:
бейбіт заманда сарбаздар
неге көз жұмады?

6-БЕТ

БЕС МИЛЛИОНДЫҚ
КЕМПІР

8-БЕТ

• СӨТІ ТҮСКЕН СҮХБАТ

ЗАН газеті

ZANMEDIA.KZ

✉ zangazet@mail.ru

№77 (3706)
8 қазан 2024

Қоғамдық-саяси, құқықтық газет

• БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ҚАЗАҚСТАНДЫҚТАР ӨЗ ТАҢДАУЫН ЖАСАДЫ

Қазақстан атом электр стансасын салуда жалпыхалықтық референдум арқылы шешім қабылдаған Азиядағы алғашқы, ал әлемдегі бесінші елге айналды. Бұған дейін мұндай референдумдар Австрия (1978), Швейцария (1979, 2017), Швеция (1980) және Италияда (1987, 2011) өткен болатын.

Қазақстанда АЭС салу мәселесі 1990 жылдардың екінші жартысынан бастап қоғамда қызу талқыланып келе жатыр. Бұл бағыттағы жұмыстар 1999 және 2006 жылдары жобалар техникалық-экономикалық негіздеме сатысына, ал 2014 жылы жеткізушілердің ұсыныстарын қарауға дейін жеткенімен, шешім қабылдау түрлі себептермен кешігіліп қалды. Сондықтан Мемлекет басшысы бытырғы жолдауында атом энергетикасын дамыту аса маңызды экономикалық және саяси мәселеге айналғанын және атом электр станциясын салу қажет пе, жоқ па деген сауалға қатысты түрлі пікір бар екенін атап өтті.

(Соңы 3-бетте)

Роза САДЫҚОВА,
Жекеменшік білім ұйымдары
республикалық қауымдастығының
төрайымы:

«ЖЕКЕ МЕКТЕП МҰҒАЛІМДЕРІ ҚОЛДАУДАН ТЫС ҚАЛМАУЫ КЕРЕК»

– Роза Шәріпқызы, қазіргі таңда еліміздегі жекеменшік мектептердің саны мен олардың жалпы білім беру жүйесіндегі үлесі қандай?

– Қазақстанда жекеменшік мектептер ел Конституциясымен кепілдендірілген. Мемлекет орта білімге қол жеткізуді қамтамасыз етуге жәрдемдеседі. Тәуелсіздіктің 30 жылдан астам уақытында еліміздегі мемлекеттік емес мектептер саны 1993 жылы 11 болса, 2021–2022 оқу жылы 500-ге, 2023–2024 жылы 735-ке дейін өсті. Бүгінде 250 мыңнан астам қазақстандық оқушы жекеменшік мектептерде білім алуға. Бұл елдегі бүкіл мектеп жасындағы балалардың 1 пайызы деуге болады.

Жекеменшік мектептер мен мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу желісінің дамуы мемлекет тарапынан тиісті қолдаудың болуына байланысты. «Білім туралы» заңға сәйкес, жекеменшік білім ордалары барлық деңгейдегі білім бойынша мемлекеттік білім беру тапсырысын алуға құқылы.

– Білім саласындағы бастамаларды табысты іске асыруға жекеменшік білім беру секторының да өзінің үлесі бар екеніне ешкім дау айта алмай анық.

– Дұрыс айтасыз. Тек шағын және орта кәсіп өкілдері ғана емес, ірі кәсіп өкілдері де білім саласының дамуына қомақты қаржы жұмсап отыр. Бұл үздік көрсеткіш болып табылады. Жекеменшік білім саласын дәріптеп, танытып жүрген, бүгінгі таңда оларды еліміздегі маңдайлады жекеменшік білім ордасына айналдырған тұлғалар да аз емес.

Егемен Қазақстанның жекеменшік білім беру секторы уақыт сынағынан сүрінбей өтіп, қиындықтарды өзгелермен бірге есерді. Еліміздің ертеңі – жас ұрпақтың болашағын ойлап, олардың жан-жақты, терең білім алып, өнегелі болып өсуін өздерінің өмірлік мұраты деп санаған азаматтар тәуелсіздіктің алғашқы жылдарынан бастап-ақ білім саласының дамуына қомақты қаржыларын салып, ерен еңбегімен егемен Қазақстанның жекеменшік білім саласының берік іргетасын қалады. Бүгінгі таңда жекеменшік білім беру мекемелері еліміздің Астана, Алматы және Шымкент сынды экономикасы дамыған аймақтары мен барлық облыстарында бой көтеріп, алысқа құлаш сермеп, қанатын кеңге жаюда.

(Соңы 5-бетте)

• МЕЖЕ

СУДЬЯЛАРДЫҢ ІХ СЪЕЗІ: СОТ ЖҮЙЕСІН ОДАН ӨРІ ДАМУ БАҒЫТТАРЫ АЙҚЫНДАЛДЫ

Астанада өткен Қазақстан судьяларының кезекті ІХ съезі сот қауымдастығы өміріндегі айтулы оқиға болды.

Қазақстан Республикасы судьяларының ІХ съезіне 500-ден астам адам жиналды. Олардың 188-і делегат болса, қалғандары осынау алқалы жиынға арнайы шақырылған Парламент депутаттары, орталық мемлекеттік және құқық қорғау органдарының, заңгерлік қауымдастықтың, халықаралық ұйымдар мен үкіметтік емес ұйымдардың басшылары.

Съезде Қазақстан Республикасының Прези-

денті Қасым-Жомарт Тоқаев қатысып, сөз сөйледі. Мемлекет басшысы бұл орайда судьялар жұмысына, олардың заң үстемдігін қамтамасыз етудегі рөліне тоқталып, сот төрелігін жүзеге асыру және азаматтардың құқықтарын қорғаудың жауапты миссиясына қолдау мен көңіл бөлудің дәлеліне айналған іс-шараның ерекше мәртебесі мен маңыздылығын атап өтті. Өз кезегінде Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының төрағасы Асламбек Мерғалиев съезд делегаттары мен шақырылғандар алдында сөз сөйлеп, ХІХ съезден кейінгі жылдардағы сот жүйесінің жетістіктерін атап өтіп, сот қауымдастығы алында тұрған міндеттерді айқындап берді.

Халықаралық құқықтық қоғамдастықтың өкілдері – Сот төрелігінің тиімділігі жөніндегі Еуропалық комиссияның (СЕРЕЈ) президенті Франческо Депакуале, Сот әкімшілігінің халықаралық қауымдастығының президенті Луис Пальма, Астанадағы ЕҚЫҰ Бағдарламалар офисінің басшысы Фолькер Фробарт съезге қатысушыларға жемісті жұмыс тіледі.

Съезд мінберінде көтерілген мәселелердің кең ауқымы сот жүйесінің қызметіне, сот тәуелсіздігін қамтамасыз етуге, судьялардың мінез-құлқындағы кәсіби және этикалық нормаларды сақтауға қатысты болды.

Съезд делегаттары өзекті мәселелерді талқы-

лап, сот тәжірибесінің түрлі аспектілері, халықтың әділет органдарына сенімін арттыру, сот жүйесін одан әрі дамыту перспективалары туралы пікір алмасты.

Съезде білім саласындағы заманауи үрдістерді талқылауға Жоғарғы Соттың судьясы Г. Мерғенова, Астана қаласының Әкімшілік істер жөніндегі апелляциялық сот алқасының төрағасы Д. Әбдіғалиев, Ақтөбе қалалық сотының судьясы И. Досова қатысып, өз ойларын ортаға салды.

Дәстүр бойынша съезд делегаттары екі съезд арасындағы кезеңде соттың өзін-өзі басқару қоғамдық ұйымының қызметіне қатысты мәселелерді де талқыға салды.

Съезде ҚР Судьялар одағының төрағасы Сәкен Абдолла баяндама жасап, сот жүйесіне жүктелген міндеттерді атқаруда аса маңызды функцияларды біріктіруге, кәсіби тәжірибе мен озық шетелдік тәжірибе алмасуға арналған іс-шараларды ұйымдастыруға, халықаралық ынтымақтастықты нығайтуға бағытталған жұмыстар және тағы басқа да жүзеге асырылған білім беру, мәдени және спорттық іс-шараларды ортаға салды.

(Соңы 3-бетте)

• БЕЗБЕН

Суицид – Қазақстандағы ең өзекті әлеуметтік мәселенің бірі. Әсіресе, балалар мен жасөспірімдер арасындағы суицид деңгейі ерекше алаңдаушылық тудырып отыр. Қазақстан әлемде суицид саны бойынша 20-орында, ал 10-19 жас аралығындағы балалар арасында 10-орында тұр. Соңғы жылдары бұл көрсеткіштің артуы қоғамның назарын аударма бастады.

2023 жылы Қазақстанда балалар арасындағы суицид саны айтарлықтай өсті. Бұл балалардың психологиялық қысымға жиі ұшырайтынын және қиындыққа төзімсіз екенін, көпшілігінің тығыз қанаттылығын тәсіл ретінде суицидті түсініп отырғандығын көрсетеді.

2023 жылдың алғашқы төксеміндегі деректер суицид әрекеттерінің саны 1625-ке жетті, олардың 248-і жасар арасында болды, ал 84-і қайғылы жағдаймен аяқталған. Бұл статистика жастар мен балалардың эмоционалды және психикалық денсаулығына ерекше көңіл бөлуі талап етеді. Көптеген зерттеулер балалар арасындағы суицидке булғиып, отбасылық қиындықтар, психологиялық қысым, әлеуметтік желілердің теріс ықпалы және өзін-өзі төмен бағалау сияқты факторлардың әсер ететінін көрсетеді. Мұндай мәселелер эмоционалды жағдайға теріс ықпал етеді, салдарынан балалар тығыздыққа тірелгендігі сезіледі және өзін-өзі зияндық жасауға бастайды. Әсіресе, мектеп жасындағы балаларға психологиялық қысым көрсетілгенде, олар өмір үшін күресудің орнына, өмір сүруден бас тартуға әбден мүмкін.

Балалар арасындағы суицидтің алдын алу үшін қандай шаралар қолға алынуы керек? Жастарды өмірге ынталандыру, өмірден өз орнын табуына көмектесу үшін қандай жұмыстар жүргізілгені дұрыс? Осы сауалдарды «Өркен» балалар әл-ауқатының ұлттық ғылыми-практикалық институты коммерциялық емес акционерлік қоғамының аға ғылыми қызметкері **Оспанбек Назира Бақытжұрсылына** қойған едік. Маман суицидтің алдын алу, оның себептері мен ата-аналарға және мектеп қызметкерлерінің жауаптылығы туралы толық ақпарат береді.

Балаға мейірім жетіспейді

Суицид – бұл адамның өз өмірін әдейі қиюы. Өмірден бас кешу – өте күрделі және ауыр мәселе. Бұл әлемдегі ең өзекті және шешімі қиын проблемалардың бірі. Өкінішке қарай, ол тек Қазақстанда ғана емес, бүкіл әлемде жыл сайын миллиондаған адамның

өмірін алып кетіп жатыр. Әртүрлі зерттеулер мен деректерге сүйенсек, әлемде әр 40 секунд сайын бір адам өз-өзіне қол салады. Бұл дегеніміз, біз осы әңгімемізді жалғастырып отырған сәтте де бір адам өмірден кетті дегенді білдіреді. Мұндай жағдайлар, әсіресе, балалар мен жасөспірімдер арасында өсіп келеді. Бұл қоғамды алаңдатып, өзекті мәселеге айналады.

Балалар арасындағы суицидтің басты себебі ата-аналардың балаларының психологиялық және эмоционалды жағдайына жеткілікті көңіл бөлмеуімен тығыз байланысты. Көптеген ата-ана өздерінің күнделікті өмірінде жұмысбасты болып, балаларының ішкі әлеміне назар аудармайды. Ұл-қыздың қажет дүниесін тауын берем, аш қалдырмасам, қаржыдан тартқырмасам болды деп қасқа ойлайды. Ата-ана мейіріміне шөпкен, өз эмоцияларын жақындырына жеткізе алмаған бала осылайша іштей күйзеліске түседі. Егер ата-ана баласының эмоционалды жағдайын елемесе, бұл оның психикасына теріс әсер етеді. Балалар ата-аналарының сүйіспеншілігі мен қолдауын сезінбегенде, олар өзін жалғыз сезініп, осындай ауыр шешім қабылдауы мүмкін.

Бақылаусыз жасөспірімді басқару оңай

Қазіргі замандағы технологияның дамуы балалар мен жасөспірімдерге әртүрлі қауіп төндіріп отыр. Әлеуметтік желілер мен онлайн ойындар арқылы балаларды манипуляциялау,

оларды қауіпті іс-әрекеттерге итермелеу жағдайлары жиіленіп кетті. Кейбір онлайн ойындар мен суицидтік топтар жасөспірімдерге тікелей психологиялық қысым көрсетіп, өмірден бас тартуға үгіттейді. Оған қоса, әлеуметтік желілердегі идеал бейнелер балалардың өздерін басқарумен салыстырып, өз құндылығын түсіріп жіберуіне себеп болуы мүмкін. Бұл олардың өздерін қоғамның қажетсіз мүшесі ретінде сезінуіне және өз өмірін қиюына итермелеуі ықтимал.

рымен қарым-қатынастағы жағдайлар туралы сұрақтар қойыңыз. Ең бастысы, оны тыңдауға дайын болыңыз.

Егер балаңыз бір нәрседен қорқып немесе уайымдап жүрсе, оған қолдау көрсетіңіз және оны жалғыз қалдырмаңыз. Ата-ана мен бала арасындағы ашық қарым-қатынас суицидтің алдын алуда маңызды рөл атқарады. Интернет пен әлеуметтік желілерде баланың немен айналысатынын бақылаңыз. Оны суицидті насихаттайтын қауіпті ойындардан немесе топтардан

жақсартуға және оны депрессиядан шығаруға көмектесіңіз.

Қатермен күрес – елге ортақ

Қазіргі таңда мемлекет тарапынан балаларға психологиялық көмек көрсету мақсатында бірқатар маңызды бастамалар қолға алынуда. Бұл бастамалардың бірі – балалардың психологиялық денсаулығын қорғауға бағытталған бейнероликтер мен ақпараттандыру материалдарын даярдау.

СЕН ЖАЛҒЫЗ ЕМЕССІҢ!

Зорлық-зомбылық та суицидке алып келетін тағы бір маңызды фактор. Үйде, мектепте немесе кез келген басқа ортада балалар физикалық немесе психологиялық зорлық-зомбылыққа ұшыраған кезде, олардың ішкі әлемі күйреп, өзін-өзі бағалау деңгейі төмендейді. Мұндай балалар өздерін жалғыз әрі қорғасыз сезінеді, сондықтан олар мұндай ауыртпалықтан құтылу үшін жалғыз жолы ретінде өз өмірін аяқтауды таңдайды.

Өзін бағаламау – сәтсіздіктің басы

Жыныстық, физикалық немесе психологиялық зорлық-зомбылық балалардың өмірін түбегейлі өзгертіп, оларды үмітсіздікке алып келуі мүмкін. Көптеген балалар мен жасөспірімдер өздерін басқа адамдармен салыстыра отырып, өз құндылықтарын төмендетіп, өзін қор сезінеді. Олардың жетістіктері мен сәтсіздіктері, сыртқы бейнесі, мектептегі жағдайы немесе әлеуметтік қарым-қатынастары өздерін басқалардан төмен бағалауына түрткі болады. Бұл мәселе, әсіресе, жасөспірімдер арасында жиі кездеседі, себебі олар осы кезеңде өздерін қалыптастыруға тырысып, қоғамның аларға қоятын талаптарына сай болуға тырысады. Егер бала үнемі сәтсіздіктерге ұшырап, өзін сенімсіз болса, ол өз өмірінің мағынасыз екендігін ойлап, осындай ауыр қадамға баруы мүмкін.

Ата-ана – баланың басты қорғаны

Суицидтің алдын алу мәселесінде ата-аналар мен мектеп қызметкерлерінің ролі өте маңызды. Балалармен дұрыс қарым-қатынас орнатып, олардың проблемаларына бей-жай қарамау арқылы, біз көптеген осындай қайғылы оқиғалардың алдын ала алмауы. Балаға қолдау көрсетіп, оның өмірлік қиындықтарын жеңуге көмектесу – ең басты мақсат. Ата-ананың ұсынылатын ұсыныстарымен бірі баланың ішкі әлеміне назар аударып, оның сезімдерін ескеріңіз. Оған өз эмоцияларын ашық айтуға мүмкіндік беріңіз. Балаға қатысты сөйлеуден, оны айыптаудан аулақ болыңыз. Оған сіздің әрқашан қолдау көрсетуде ішкі екеніңізді сездіріңіз. Баланың әрбір жетістігін мақтап, оны жігерлендіріп отырыңыз. Бала өз отбасында өзін қауіпсіз сезінуі керек. Балшыбен күнделікті қарым-қатынас орнатыңыз. Оған мектептегі, достарымен

қорғаның. Бұл үшін арнайы бақылау бағдарламаларын пайдалану және интернет қауіпсіздігін қамтамасыз ету маңызды. Сондай-ақ баланың қандай контент тұтынып отырғанын бақылап, қажет болған жағдайда онымен осы туралы әңгімелесіңіз. Баланың жеке қасиеттерін бағалаңыз, оның жетістіктерін мадақтаңыз. Баланың өзіне сенімді және қоғамда маңызды тұлға ретінде сезінуіне көмектесіңіз. Оған қоса, баланы жетістіктері мен қабілеттеріне қарай мадақтап, оның бойында өз-өзіне бағалауын көтеруге ықпал етіңіз. Баланың өзін бағалауы төмен болса, ол қиындықтарға қарсы тұра алмауы мүмкін.

Мектеп психологы қандай болуы керек?

Мектепте психологтардың ролі өте маңызды. Балалармен жиі кездесіп, олардың психологиялық жағдайын бақылап отыру керек. Мектеп психологы балалардың мәселелерін тыңдап, оларды шешуге көмектесуі тиіс. Сонымен қатар, мектеп әкімшілігі оқушылардың эмоционалды жағдайына назар аударып, олардың өздерін қауіпсіз сезінуі үшін жағдай жасауға міндетті.

Мектеп оқушыларына қарым-қатынас дағдыларын үйрету маңызды. Бұл балалардың бір-бірімен тіл табуына, қолдау көрсетуіне көмектеседі. Мектеп мұғалімдері балаларға эмоционалды интеллектті дамытудың маңыздылығын түсіндіруі керек. Мектеп қызметкерлері мен мұғалімдер суицидтің алғашқы белгілерін білуі керек. Бұл белгілер баланың оқинауына, өзіне деген сенімсіздігі, көңіл-күйінің күрт өзгеруі жатады. Мұндай белгілер байқалған жағдайда, дереу психологқа жүгіну және баланың жағдайына бей-жай қарамау қажет.

Егер бала физикалық немесе психологиялық зорлыққа ұшыраған болса, оның ішкі жарақаттарын уақыттыңда емдеу өте маңызды. Психологпен келесу, арнайы терапиядан оту балаларға өздерін қайтадан қауіпсіз сезінуіне мүмкіндік береді. Жарақаттарды елемей, баланы жалғыз қалдыру оның суицидке баруына жол ашуы мүмкін. Кейде ата-ана немесе мұғалімдер баланың мәселелерін өздері шеше алмауы мүмкін. Мұндай жағдайда кәсіби мамандардың көмегіне жүгіну керек. Психологтар, психотерапевтер және басқа да мамандар баланың жағдайын

Мұндай материалдар балалардың қауіпті жағдайларда қандай әрекеттер жасауы керектігін түсіндіреді, буллінгтің зиянды салдарын және суицидтің алдын алу әдістерін насихаттайды. Аталған бейнероликтер мен ақпараттық материалдар арқылы балалар мен ата-аналар маңызды ақпарат алып, мәселені саналы түрде қарауға дағдыланады. Осы мемлекеттік шаралардың аясында біздің институт тарапынан да ата-аналарға қолдау көрсетуге бағытталған шаралар іске асырылады.

Ата-аналар педагогикалық орталықтардан қолдаумен арнайы сабақтар өткізіп, оларда буллінгтен зардап шеккен балаларға қалай көмек көрсетуге керектігі, суицидтің алдын алу және баланың эмоционалды жағдайын тұрақтандыру тақырыбында нақты сұрақтарға жауап беріледі. Бұл сабақтар ата-аналар үшін маңызды тәжірибе алмасу алаңы ретінде қызмет етеді.

Сабалқа қатысқан ана өзіне қажетті ақпараттармен танысып, баласына қалай көмектесуге болатыны жөнінде практикалық кеңестер мен ұсыныстар алады. Сонымен қатар, педагогикалық әдістемелік нұсқаулар әзірленуде, бұл нұсқаулар ата-аналарға күнделікті өмірде балаларына дұрыс психологиялық қолдау көрсету үшін пайдаланылатын құрал ретінде ұсынылады.

Баланың мінез-құлқы, өмірге деген көзқарасы, өзін-өзі бағалауы және айналасындағылармен қарым-қатынасы көбінесе оның ата-анасының әрекеттерінен қалыптасады. Ата-аналар балаларының көз алдында өмірдің барлық қырларын көрсететін бірінші үлгі. Егер ата-ана сабырлы, мейірімді, және түсіністік танытатын болса, бала да осындай құндылықтарды өз бойына сіңіреді.

Керісінше, егер ата-ана балаға немқұрайлы қарап, оның қиындықтарын елемейтін болса, бала өзін жалғыз сезініп, өмірдегі күрделі мәселелерді шешуге дайын болмауы мүмкін. Бала ата-ананың қолдауын сезінгенде, ол өз өміріндегі кез келген қиындықтармен күресуге қабілетті болады. Мәселен, буллінге ұшыраған бала, егер ата-анасы оны қолдап, оның эмоцияларын түсінесе, бұл ауыр жағдайдан оңай шыға алады. Ата-ананың дұрыс үлгісі арқылы бала қиындықтарды жеңуге үйреніп, өз өмірінің құндылығын түсінеді.

Аружан МАУЛЕНБАЙ,
«Заң газеті»

• КИЕ

«Анамыздың ақ сүтімен бойымызға дарыған тілімізді ұмыту – бүкіл ата-бабамызды, тарихымызды ұмыту». Бауыржан Момышұлының осы бір қанатты сөзі ана тіліміздің ұлтымыздың болмысы, таусылмас қазынасы және ұлттың рухы екендігін түсіндіріп беріп тұрғандай көрінеді.

ТІЛІМІЗДІҢ ҚОЛДАНЫЛУ АЯСЫН КЕҢЕЙТУ МІНДЕТІМІЗ

Тіл мәселесі әр кезде назардан тыс қалған емес. Бұл мәселе Ақтөбе облысы Алға аудандық сотының жұмыс жоғарылауы сай үнемі талқыланатын тақырыптардың бірі. Осындай жақсы ниет, ізгі бастамаларға қарамастан, қазіргі уақытта барлық сала 100 пайыз қазақ тіліне көшіп, мемлекеттік тіліміз жоғары дәрежеде қолданылады деп айта алмаймыз. Себебі әлі күнге дейін сот саласында мекемелерден пәтесі заңды және жеке тұлғалардан түсетін талап қою, арыздары орыс тілінде жолданады.

Мысалға алып қарайтын болсақ, 2024 жылдың 9 айында біздің сотта 468 азаматтық іс қаралып аяқталған, оның ішінде мемлекеттік тілде 242 іс, пайызбен шаққанда 51,8 %, ал қалған 226 орыс тілінде, яғни 48,3 % құрайды.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша 2024 жылдың 9 айында 679 әкімшілік іс қаралып

аяқталған. Оның ішінде мемлекеттік тілде 483 іс, пайызбен шаққанда 71 пайызды құраса, ал орыс тіліндегі 196 іс, 29 % құрайды. Қылмыстық істер бойынша 44 іс қаралып аяқталған, оның ішінде мемлекеттік тілде 26 іс, пайызбен шаққанда 59 % құраса, ал орыс тілінде 18 іс, 41 % құраған. Жоғарыда көрсетілген мерзім ішінде жалпы мемлекеттік тілде қаралған істер 63 пайызды, орыс тілінде қаралған істер 37 пайызды құрайды.

Сот жұбысында мемлекеттік тілдің қолданылу аясын кеңейту – тілге жанышар азаматтарға тікелей байланысты екенін жадимызға сақтап, соны іске асыруға жумала кіріссек, мәселе оңашан шешіліп, өз нәтижесін береді деген сенімдемін.

Ғ.УКШЕБАЕВ,
Алға аудандық сотының төрағасы
АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

• ПІКІР

ДАУ ТҮЙІНІН ШЕШЕТІН ДЕ, ӘДІЛ ҮКІМ КЕСЕТІН ДЕ – СОТ

Бүгінгі құқықтық, демократиялық қоғамда кез келген даулы мәселелер сот арқылы шешіледі. Соған орай соттың азаматтардың құқығын қорғаудағы жауапкершілігі еселеніп артып келе жатқаны анық.

Елімізде сот биліктің өз алдына дербес бір тармағы болып қалыптасты. Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан Республикасы судьяларының VIII съезінде жасаған баяндамасында сот төрелігінің әділ және заңды жүзеге асырылуына мемлекет те, бүкіл қоғам да мүдделі екенін атады.

Сотта жариялылықты тектеуге жол берілмейді және барлық мүдделі адамдар мен бұқаралық ақпарат құралдары өкілдерінің сот отырысы заңына еркін кіру мүмкіндігі қамтамасыз етілген. Жеке тұлғалар және олардың өкілдері, заңды тұлғалардың өкілдері «Сот кабинетінде» орналасатын электрондық нысандарды толтыру арқылы электрондық құжаттарды сотқа ұсынуға құқылы. Бұл үшін «Сот кабинетіне» тіркелуі қажет. «Сот кабинетіне» тіркелген адам электрондық құжаттарды беру

сервисінің пайдаланушысы болып табылады.

Қазіргі таңда сот процестері барынша ашық және халыққа қолжетімді. Кез келген адам заман ағымына орай сотқа электронды түрде тікелей арыздар алады. Азаматтардың сотта өз құқықтарын қорғуына еш кедергі жоқ.

Тұтынушылардың қай-қайсысының болмасын ойында жүрген мәселенің бірі – сот төрелігінің әділдігі. «Тура быде – туған жоқ» демекші, жаза басқан адам тағдырының шешілері түсе, өкіл беретін төрелісі – сот. Соттың ашықтығы мен жариялылығын қамтамасыз еткен жаза өзгерістер жұртшылықтың сот қызметіне деген сенімін нығайтып келеді. Қоғам қалай дамып жатса, сот жүйесі де заман ағымына сай дамып келеді. Халық бір жерде дау болса, даудың аражігін ашып нүктесін қою – әділ

Ғ.ТӨЛЕУХАН,
Тарбағатай аудандық соты
әкімшісінің басшысы

сот. Еліміз өркендеп әділетті қоғам қалыптасуы үшін кәсіби судьялардың қатары көбейіп, сот жұмысы әлі де жаңғыра түскені ләзім.

ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

• МЕЖЕ

СУДЬЯЛАРДЫҢ ІХ СЪЕЗІ: СОТ ЖҮЙЕСІН ОДАН ӘРІ ДАМУҒЫ БАҒЫТТАРЫ АЙҚЫНДАЛДЫ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Бұл орайда ол Судьялар одағының сот қоғамдастығы қызметінің барлық бағыттарына белсен-

ді түрде атсалысқанын ерекше атап өтті. Оның айтуынша, екі съезд аралығындағы кезеңде судьяларға қойылатын этикалық талаптарды жанарту мен күшейтуге, олардың қызметтік және қызмет-

тен тыс тәртібін бақылауға, медиа-кеңістіктегі коммуникацияларды қамтамасыз етуге ерекше көңіл бөлінді. Сот жүйесі сын-қатерлер мен тәуекелдерге жедел ден қоя отырып, азаматтық қоғамның белсенділігімен және ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуымен байланысты жаңалықтар мен үрдістерді ескеруге тырысты.

Съезде қабылданған негізгі шешімдердің бірі – Судья әдеби кодексінің қабылдануы болды. Аталған құжатты әзірлеуге барлық сот жүйесі тартылды, жобаны талқылауға Судьялар одағының филиалдары және заңгерлік қоғамдастықтың мүшелері қатысты. Келіп түскен пікірлер мен ұсыныстарды Жұмыс тобы назарға алып, қазіргі талаптарды ескере отырып, барлық судьялар өз міндеттерін атқару кезінде ұстануға тиіс мінез-құлық нормалары мен қағидаттарын мақсатты әзірлеп, таңдады.

Жаңа кодексте белгіленген жоғары этика стандарттары судьяларға өз іс-әрекеттерін дұрыс бағалауға және олардың тәуелсіздігі мен объективтілігіне күмән келтірмеу, қоғамның үмітін және сот жүйесіне деген сенімін ақтау үшін заңдылық пен әділеттілік негізінде шешім қабылдауға көмектеседі. Бүгінде судьяларға деген талап өте жоғары. Олардың терең білімі мен құзыреттілігі ғана емес, сонымен қатар жоғары процессуалдық мәдениеті де айрықша маңызға ие. Судьялар өз қызметін моральдық-этикалық ұстанымдар негізінде құру арқылы өз беделі мен сот абыройын арттыруға сенімді бола алады, бұл олардың қызметінің негізгі аспектісі.

Құжатқа түзетулер енгізумен халықаралық сарапшылық және заң қоғамдастығының өкілдері айналысты. Бұл кодекстің тұрақты құжат емес екенін және оның қоғам мен заңнаманың қажеттіліктеріне жауап беруі тиіс екендігінің дәлелі болды. Заманауи тенденция мен құндылықтарды, судьялардың моральдық қағидаларының маңыздылығын және олардың жоғары миссиясының кәдімгі-қасиетін түсінуін көрсету үшін кодекс ережелерін үнемі жаңартып отыру қажет. Сот төрелі-

гінің сапасы мен сот билігінің беделі осыған тікелей байланысты.

Сот қауымдастығының соңғы төрт жылдағы жұмысының нәтижелері сот жүйесіндегі өзгерістердің жоғары серпінін көрсетеді. Жоғарғы Сотпен, мемлекеттік және халықаралық ұйымдармен тығыз жұмыс жасай отырып, Судьялар одағы барлық бағыттар бойынша сот жүйесінің қызметін біріктірді.

Өткен съезден кейінгі кезеңде әкімшілік әділет өзін тиімді және қажетті институт ретінде көрсетті. Экайымдық принцип әзірленді, ал толық кассациялық тәртіп әлі енгізілмейді.

Съезде айтылған көптеген тың ұсыныстардың ішінде сот жүктемесін оңтайландыру, артық сот процедураларын жою және сот жүйесін ашық ету шараларын қабылдау мәселелері бар. Ал сот төрелігін тиімді жүзеге асыруға жағдай жасауда судьяларға үлкен рөл жүктеледі. Оларға қоғамның тұрақты дамуы және оның моральдық жағдайын нығайту мақсатында заң үстемдігін қамтамасыз ету тапсырылады.

Съезд делегаттары жаңа Судьялық әдеп кодексі мен судьялардың IX съезінің қарарын қабылдады. Сот қауымдастығының басшы органдары – Орталық кеңес пен тексеру комиссиясының жаңа құрамы сайланды. Судьялар одағының төрағасы болып Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының судьясы Досжан Әмір сайланды.

Съезде айтылған барлық ескертулер мен ұсыныстар, талқылаулар мен қорытындылар оның қорытынды құжаттарын, жаңа құрамның тиімді стратегияларын мен жұмыс жоспарларын әзірлеуге негіз болады. Бұл орайда судьялардың күнделікті қызметінде кездесетін өзекті мәселелерді реттеу, олардың еңбек жағдайын жақсарту, әлеуметтік кепілдіктер, судья мәртебесі мен тәуелсіздігін нығайту, соттың өзін-өзі басқаруын дамыту үшін ішкі биліктің беделін арттыруы күмәнсіз.

А.ТУРМАҒАНБЕТОВА,
«Заң газеті»

• БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ҚАЗАҚСТАНДЫҚТАР ӨЗ ТАҢДАУЫН ЖАСАДЫ

(Соңы. Басы 1-бетте)

«Қазақстан – әлемдегі ең ірі уран өндіруші мемлекет. Ендеше өз жерімізде атом станциясын салуға әбден қақпымыз бар. Кейбір сарапшылар шағын ядролық станциялар салу керек деген пікір айтады. Алайда, көптеген азамат пен бірқатар сарапшы ядролық станцияның қауіпсіздігіне күмәнмен қарайды. Семей полигоны халқымызға қаншама қасірет әкелгенін ескерсек, олардың күдігін түсінуге болады. Сондықтан бұл мәселе бойынша қоғамдық тыңдауларды, егжей-тегжейлі, кең ауқымды талқылауларды жалғастыруымыз керек. Біз маңызды стратегиялық мәселелерге қатысты түпкі шешімді референдум арқылы қабылдауымыз қажет. Бұл – 2019 жылы сайлау алдында менің халыққа берген уәдем. Атом электр станциясын салу немесе салмау мәселесі – еліміздің болашағына қатысты аса маңызды мәселе. Сондықтан оны жалпыхалықтық референдум арқылы шешкен жөн деп санаймын. Нақты мерзімін кейін анықтаймыз» деді Президент өз жолдауында.

Сондай-ақ «Әділетті Қазақстанды құрамыз десек, саяси-экономикалық реформа жасау жеткіліксіз. Ең бастысы, қоғамдық сана, азаматтардың ниеті өзгеруі керек. Осыны басқа жұмыстың бәрі бекер» деген ойын ортаға салды. Ал биыл 27 маусымда Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев атом электр станциялары бойынша референдум 2024 жылдың күзінде өтеді деп

мәлімдеп, қырғуыектегі жолдауында: «Быттыр мен бұл мәселе бойынша өз пікірімді айттым, яғни, референдум тақырыбының қоғам талқысына түскеніне бір жыл болды. Бұл азаматтарымыздың жан-жақты ойлануы, салмақты шешім қабылдауына жеткілікті мерзім деп ойлаймын. Сондықтан мен Үкіметтің ұсынысын қолдаймын», – деп атом электр стансасын салу мәсе-

РЕФЕРЕНДУМ КЕЗІНДЕ 24 АДАМ ЖАУАПҚА ТАРТЫЛДЫ

ТМД миссиясының басшысы Леонид Анфимов брифингке қатысып, ақпарат өкілдерінің сауалдарына жауап берді. Леонид Анфимовтың айтуынша, республикалық референдум барысында 24 азамат әкімшілік жауапкершілікке тартылған. Олар референдумға қатысты қоғамдық пікірге сауалнама жүргізу тәртібін сақтамағаны үшін айыпты деп танылды. Бұл ақпарат ОСК, Жоғарғы Сот, Ішкі істер министрлігі және Бас прокуратура ұсынған мәліметтер негізінде жинақталған. «Осы құзырлы органдардың ақпараты бойынша, есепті кезеңде заңнаманы бұзудың санаулы жағдайы тіркелген. Қылмыстық істер қозғалған жоқ. Орталық комиссияға 66 өтініш, сұрау салулар, ұсыныстар келіп түсті, олар негізінен анықтамалық ақпараттық сипатта болды. ТМД миссиясының басшысы референдумды дайындау және өткізу кезінде елде заңнаманы бұзушылықтарға жедел ден қою үшін қажетті жағдайлар жасалғанын атап өтті.

лесіне қатысты жалпыхалықтық референдум өтетін күнді белгіледі.

Ел халқының тең жартысынан астамы сайлаушылар тізіміне енгізілді

Орталық сайлау комиссиясының мәліметі бойынша 20 млн-нан астам ел тұрғындарының тең жартысынан көбінің дауыс беру құқығы бар. Сайлаушылар тізіміне енгізілген азаматтардың жалпы саны бұл жолы – 12 млн 244 мың 683 адамды құрады. Оның 12 307-сі қызмет бабымен және өзге де себептерімен шетелде жүрген отандастарымыз. Олар үшін Қазақстанның шет елдердегі мекемелері жанынан 59 мемлекетте 74 уәскелік референдум комиссиясы құрылды. Ал республикадағы 10 323 дауыс беру учаскесінің 84-інде дауыс беру таңғы сағат 6.00-де, ал 10 249-ында 7.00-де басталды.

ОРК жедел деректердің негізінде дауыс берудің алдын ала қорытындыларын жариялады

Республикалық референдумдағы дауыс берудің алдын ала нәтижелері туралы ҚР Орталық референдум комиссиясының (ОРК) брифингінде ҚР Орталық сайлау комиссиясының төрағасы Нұрлан Әбдіров 7 қазан 8:00-дегі жағдай бойынша еліміздің

барлық өңірлеріндегі және шет елдердегі 10323 референдум учаскесінде дауыстарды санау аяқталғанын ресми түрде жариялады. Оның айтуынша, аумақтық референдум комиссиялары дауыс беру нәтижелері туралы хаттаманың электрондық көшірмелерін ұсынып, ОРК жедел деректердің негізінде дауыс берудің алдын ала қорытындыларын шығарды.

«Референдумға қатысуға құқығы бар ҚР азаматтарының жалпы саны 12 млн 284 мың 487 адамды құрады. Дауыс беруге қатысқан азаматтардың саны 7 823 204 адамды немесе референдумға қатысуға құқығы бар азаматтар санының 63, 66 пайызын құрады. Қазақстанда АЭС салу туралы референдумға қойылған мәселенің оң шешімін жасап, дауыс берген азаматтардың саны еліміздің барлық өңірінде дауыс беруге қатысқандардың 71,12 пайызын немесе 5 561 937 адамды құрады. Қарсы дауыс бергендер саны дауыс беруге қатысқандардың ішінен 2 45 271 адам. Жауаптардың екі нұсқасын да таңдаған, яғни жарамды деп танылған, бірақ дауыстарды санау кезінде есепке алынбайтын бюллетендер саны 82 724. Жарамсыз деп танылған бюллетендер саны – 130 267», – деді Нұрлан Мәжітұлы.

Оның сөзіне қарағанда, референдумның ресми қорытындысы екі күннен кейін жарияланатын болады.

Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»

✓ 6 қазан
октябрь
РЕФЕРЕНДУМ 2024

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ РЕФЕРЕНДУМНЫҢ АЛДЫН АЛА НӘТИЖЕЛЕРІ

	Референдумға қатысу құқығы бар ҚР азаматтарының жалпы саны	Дауыс беруге қатысқан азаматтар саны	Сауалдың оң шешімі үшін дауыс бергендер	Сауалдың теріс шешімі үшін дауыс бергендер	Жарамсыз деп танылған бюллетендер	Жарамды деп танылған, бірақ санау кезінде есепке алынбайтын бюллетендер
Абай облысы	408 907	283 365	199 413	76 218	4 587	3 147
Ақмола облысы	515 006	367 575	264 431	94 236	5 620	3 288
Ақтөбе облысы	571 433	427 675	298 293	119 291	6 214	3 877
Алматы облысы	996 881	682 971	495 291	174 622	8 529	4 529
Атырау облысы	413 091	260 448	177 346	73 783	5 398	3 921
Батыс Қазақстан облысы	445 544	297 635	187 837	101 796	5 117	2 885
Жамбыл облысы	718 244	438 891	289 117	138 623	7 593	3 558
Жетісу облысы	443 714	300 710	212 844	80 189	4 879	2 798
Қарағанды облысы	764 115	548 952	375 434	161 408	6 971	5 139
Қостанай облысы	543 487	397 914	327 003	58 578	7 922	4 411
Қызылорда облысы	493 634	405 892	317 989	79 988	5 336	2 579
Маңғыстау облысы	436 317	234 640	152 493	72 899	5 119	4 129
Павлодар облысы	507 025	328 512	221 279	96 383	7 561	3 289
Солтүстік Қазақстан облысы	376 481	248 738	178 195	61 366	5 610	3 567
Түркістан облысы	1 183 663	888 415	693 766	178 148	8 766	7 735
Ұлытау облысы	139 070	97 840	78 393	14 608	2 514	2 325
Шығыс Қазақстан облысы	489 410	359 885	271 462	79 053	5 598	3 772
Астана қаласы	911 498	465 776	302 073	150 068	7 967	5 668
Алматы қаласы	1 263 548	318 587	174 184	125 009	12 145	7 249
Шымкент қаласы	663 419	465 783	345 094	109 005	6 821	4 863
БАРЛЫҒЫ	12 284 487	7 820 204	5 561 937	2 045 271	130 267	82 729
		63,66%	71,12%			

2024 жылғы 4 қазанда Қазақстан Судьялар одағының кезекті IX съезі өтті. Онда өзгертіп, толықтырылған жаңа кодексе қабылданды.

Астана қаласы

Қазақстан Республикасының судьялары

Қазақстан Республикасының Конституциясы (Конституция), «Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық заңдан негізге ала отырып, адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының, Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің ережелерін іске асыра отырып,

арқимен өз құқықтары мен бостандықтарын сотта қорғауға конституциялық құқығын ескере отырып, қоғам мен мемлекеттегі құқықтың үстемдігін бекіте отырып,

судьялар мінез-құлқының Бангалор қағидаларының ережелерін назарға ала отырып, сот билігінің беделін нығайта отырып, көсіпқойлықты арттыру, судьялардың әдеп нормалары стандарттарын сақтауға арқылы қоғамның сот төрелігіне орнықты сенімін қалыптастыра отырып,

қызметтік және қызметтен тыс іс-әрекеттерде әдеп нормаларын сақтауға байланысты шектеулерді өзіне ерікті түрде жүктей отырып, барлық судьялар үшін өзінің қызметтік және қызметтен тыс іс-әрекеттерінде басшылыққа алу үшін мына әдеп нормаларын белгілейтін осы Судья әдебі кодексі (Кодекс) қабылданды.

1-ТАРАУ. ЖАЛПЫ ЕРЕЖЕЛЕР

1-бап. Кодекстің реттеу нысанысы және қолданылу аясы

1. Осы кодекстің реттеу нысанысы судьялар қоғамдастығының қызметтік және қызметтен тыс іс-әрекеттерде әдеп нормаларының сақталуын қамтамасыз ету мақсатында судьялар қоғамдастығы органдарын құру және олардың жұмыс істеу құқығын іске асыруына байланысты туындайтын қоғамдық қатынастар болып табылады.

2. Кодекс Қазақстанның судьялар қоғамдастығының ресми актісі бола отырып, Қазақстан Республикасы Конституциясының, Конституциялық заңдарының және өзге де заңнаманың нормаларында, сондай-ақ сот төрелігі және судьялар қоғамдастығы туралы халықаралық актілердің ережелерінде баяндалған талаптарды негізделген қызметтік және қызметтен тыс іс-әрекеттерді жүзеге асыру барысында әрбір судья үшін міндетті әдеп нормаларын белгілейді.

3. Әдеп нормаларының қолданылуын реттейтін кодексе ережелері Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарында, Қазақстан Республикасы ратификацияланған адам құқықтары туралы халықаралық актілерде белгіленген судьялардың жалпыазаматтық құқықтары мен бостандықтарына қандай да бір шектеулер белгілеуді мақсат етпейді.

4. Осы кодекстің реттеу нысанысы:

– егер судья қызметтік міндеттерін атқару кезінде судья әдебіне қайшы келетін теріс қылыққа жол бермесе, судьяның процестік заңнаманы қолданумен байланысты әрекеттеріне шағымдарды, өтініштерді шешу;

– тәртіптік істерді қарау және судьяларға тәртіптік жаза қолдану болып табылмайды. Мұндай материалдар судьялар қоғамдастығының органдарына келіп түскен жағдайда, олар Конституциялық заңда, Қазақстан Республикасының Судьялар одағының филиалдары жанындағы судья әдебі жөніндегі комиссиялар (Судья әдебі жөніндегі комиссия) туралы ережеге және Қазақстан Республикасы Судьялар одағының орталық кеңесінің (бұдан әрі – Орталық кеңес) регламентінде көзделген тәртіп пен Сот жөніне беріледі.

5. Осы кодекстің күші Қазақстан Республикасының судьяларына, соттардың төрағаларына, сот алқаларының төрағалары мен отставкадағы судьяларға, олардың Конституциялық заңда белгіленген мәртебесі ескеріле отырып қолданылады.

2-бап. Кодексе ережелерінің түсіндірмесі

1. Осы кодекстің ережелері судьялардың әдеп нормаларын бұзғанда, олардың судья әдебіне қайшы келетін, атына кір келтіретін теріс қылық жасағаны үшін шағымдарды, өтініштерді шешу барысында судьялардың тәуелсіздігіне нұқсан келтірмейтіндей және

жалпы сот жүйесінің беделін түсірмейтіндей етіп түсіндірілуді және қолданылуы тиіс.

2. Судья әдебі сақтаудың кінәлайды бір мәселелері осы кодекспен реттелмеген жағдайда, әдепті мінез-құлықтың жалпы қабылданған нормаларын, Қазақстан Республикасының заңнамасын және судьялар үшін әдеп нормаларының стандарттарын белгілейтін халықаралық актілерді басшылыққа алу қажет.

3-бап. Осы кодексте пайдаланылатын негізгі ұғымдар

Осы кодексте мынадай ұғымдар пайдаланылады:

1) судьяның беделі – судьяның адалдығына, шыншылдығына, әділдігіне, бейтараптылығына, тәуелсіздігіне қоғамда қалыптасқан сенімділік;

2) қызметтен тыс қарым-қатынастар – судьяның өз қызметтік міндеттерін атқаруға байланысты емес электрондық түрде және жеделді сөйлесулерін қоса алғанда, күнделікті өмірде адамдармен және қарым-қатынастары;

3) халықаралық стандарттар – халықаралық ұғымдар қабылдағанда, судьялар қоғамдастығы таныған, сот төрелігіне және судьялардың қызметтік және қызметтен тыс іс-әрекеттерінде әдеп нормаларының сақталуына қатынасты талаптарды айқындайтын стандарттар;

4) процестік емес байланыс – судьяның іске қатысатын адамдармен, олардың өкілдерімен және істің нәтижесіне мүдделі басқа да адамдармен заңнамалық көзделмеген байланысы (сөз байланыс, әңгімелесу, хат алмасу және өзге де қарым-қатынастар);

5) судьялардың әдеп нормаларын бұзушылығын жеке, заңды тұлғалардың және мемлекеттік органдардың шағымдарын, өтініштерін қарау жөніндегі судьялар қоғамдастығының органдары – Судья әдебі жөніндегі комиссиялар және Орталық кеңес;

6) сот қызметкерлері – Қазақстан Республикасының сот әкімшілігі саласындағы уәкілетті мемлекеттік органның, оның жергілікті және басқа да соттардағы құрылымдық бөлімшелерінің қызметкерлері;

7) әдеп нормалары – судьялар қоғамдастығы қызметтік және қызметтен тыс іс-әрекеттерде сақтау үшін ерікті түрде қабылдаған қоғамда жалпыға танылған құндылықтар мен мінез-құлық қағидаларының жүйесі.

2-ТАРАУ. ҚЫЗМЕТТІК ІС-ӘРЕКЕТТІ ОРЫНДАУ КЕЗІНДЕ ӘДЕП НОРМАЛАРЫН САҚТАУ ЖӨНІНДЕГІ ТАЛАПТАР

4-бап. Судьяның қызметтік міндеттерін атқару кезінде әдеп нормаларын сақтауы

Судья қызметтік міндеттерін атқару кезінде әріптестер, қызметкерлер мен сотқа келушілер арасында заңдар мен әдеп нормаларын сақтауға, кеңесімдік пен қарағастылыққа жол бермеуге, сол арқылы қоғамның сот билігіне деген сенімін нығайтуға ықпал етуге міндетті.

Судья сот төрелігін іске асыру барысында заң үстемдігін, әділдік пен сот билігінің тәуелсіздігін қамтамасыз етуі тиіс.

Судья қызметтік іс-әрекетті жүзеге асыру барысында заңды ұстануға және кез келген бөгде ықпалдың қолын кесуге, қауіп-қатерлерге, қысым мен заңсыз әсер етуге, қимыл болса да сот процесіне тікелей немесе жанама араласуына қарсы тұруы тиіс.

Судья сот талқылауы барысында: этикетті, сыртқы келбетін, сот отырысын тиісінше жүргізу мәдениетін сақтауға, сондай-ақ тәртіпті сақтауға, процестің барлық қатысушыларына және сот қызметкерлеріне құрмет білдіруге тиіс. Бұл ретте процесске қатысушылардан, сот қызметкерлерінен және басқа да қатысатын отырған адамдардан сондай мінез-құлықты талап етуге тиіс;

өз мінез-құлқымен судьялардың шыншылдығына, адалдығына, сатылмандылығына және бейтараптылығына қоғамның сенімділігін қалыптастыратын әрекет етуге тиіс.

Судьяның сот төрелігін іске асыру кезінде өзінің бейтараптылығына, адалдығына және әділдігіне күмән келтіруі мүмкін әрекеттерді жүзеге асыруына жол берілмейді;

жеке пайдакүнемдік мүдделерін немесе басқа адамдардың мүдделерін іл-

герілету үшін өзінің қызметтік жағдайын пайдалануына жол берілмейді;

біреуден заңсыз қаржылық және мүлкілік пайдалануына талап етуіне және жеке өзі не үшінші тұлғалар арқылы Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделмеген жеңілдіктер мен артықшылықтарды қабылдауына жол берілмейді;

қызметтік ақпаратты, процесске қатысушылардың дербес деректерін процестік емес пайдалану (ашу) немесе жариялауға, лауазымдық жағдайына байланысты өзіне белгілі болған кез келген алынған мәліметтерден пайда көруіне жол берілмейді. Ол мұндай мәліметтер мен ақпаратты, егер қызметтік міндеттерін атқаруға байланысты болмаса, пайдалана алмайды немесе біреуге жария ете алмайды; оқытушылық, ғылыми немесе өзге шығармашылық қызметтен басқа, депутаттық мандатпен, кәсіпкерлік қызметті жүзеге асырумен, басшылық орган немесе коммерциялық ұйымның бақылау қенесінің құрамына кірумен байланысты және өзге де ақы төлемін лауазымды атқаруына жол берілмейді.

Судья ұжымда әріптестері мен сот қызметкерлерін ар-намысы мен қадір-қасиетін кемсітушіліктің және оған қолсұғушылықтың кез келген нысанының болдырмайтын қолайлы ахуал мен моральлық-психологиялық жағдай жасауға бағытталған шаралар қабылдауы қажет.

Судья әдеп нормаларын мен кәсіби білімін жетілдіру мақсатында оқу мен өзінің білім алуын қолжетімді нысандарын пайдалана отырып, шаралар қабылдауы тиіс.

Судьяның лауазымдық жағдайы оған заңда белгіленген тәртіппен өзінің конституциялық құқықтары мен кепілдіктерін қорғауға кедергі келтірмейді.

3-ТАРАУ. ЖАРИЯ, АҚПАРАТТЫҚ ҚОҒАМДЫҚ ҚЫЗМЕТ ЖӘНЕ ҚЫЗМЕТТЕН ТЫС ҚАТЫНАСТАРДА ӘДЕП НОРМАЛАРЫН САҚТАУ ЖӨНІНДЕГІ ТАЛАПТАР

5-бап. Қоғамда әдеп нормаларын сақтау

Судьяға кез келген азамат сияқты сөз, ар-ождан, бірлесу, ақпарат тарату бостандығын және басқаларды қоса алғанда, конституциялық құқықтар мен бостандықтарға кепілдік беріледі. Осы құқықтарды іске асыру барысында судья сот жүйесінің беделін сақтауды ұмытпауына және әдеп нормаларының бұзылуына жол бермеуге, сондай-ақ өзінің тәуелсіздігіне әсер етуі мүмкін қарым-қатынастардан аулақ болуы тиіс.

Судья қоғамдағы кез келген жағымсыз мінез-құлықтан, жұртшылықтың алдында өзінің қадір-қасиеті мен жапыз сот жүйесінің беделіне нұқсан келтіретін барлық әрекеттерден сақ болуы қажет.

Судья азаматтармен және жұртшылықпен қарым-қатынаста сыйлағыш, ашықтық танытуы, дерексіздік, олардың қадір-қасиетін кемсіту, әділсіздік және бейбәлді мінез-құлық фактілеріне жол бермеуі, өзінің әрекеттерінің ашықтығын қамтамасыз ете отырып, мінез-құлқымен олардың тарапынан сынық себепкер болмауы тиіс.

Судьяның қоғамдағы мінез-құлқы соттың шыншылдығына, объективтілігіне және тәуелсіздігіне қоғамның сенімділігін арттыруға ықпал етуі тиіс.

6-бап. Судьяның қауымдастықтар мен бірлестіктерге қатысуы

1. Судьялар қоғамдық бірлестіктер құрып, олардың мүшесі бола алады, бірақ саяси партиялардың, кәсіптік одақтардың қатарында бола алмайды және қандай да бір саяси партияларды жақтап не оларға қарсы тұра алмайды.

2. Судьяның тәуелсіздігі мен бейтараптылығына қатер төндіруге үшін судья саяси мақсаттарды қолдауға қаражат жинау бойынша қоғамдық іс-шараларға қатыспауы тиіс.

7-бап. Жария және ақпараттық қызмет

Судья бұқаралық ақпарат құралдары өкілдерінің құқықтарына, оның ішінде сот талқылауы туралы ақпарат алу құқығына құрмет көрсетуі тиіс. Заңда көзделген жағдайларда қоспағанда, сот процесінің жариялылығы қатты бұзуға жол берілмейді.

Судья сот отырысында сот ісінің мәні бойынша жария мәлімдеме жасамауы, сот актілеріне нұқсан келтіруі тиіс, бұл журналдарға енгізу құқықтық актілерде көзделген тәртіппен қарау

туралы ақпарат беру мүмкіндігін жоққа шығармайды.

Судьяның қызметтік іс-әрекетті атқаруы кезінде әлеуметтік желілерді немесе қабар аласу сервистерін пайдалануы (мысалы, істі онлайн форматта қарау) заңнама талаптарына ғана емес, әдеп нормаларына да сәйкес келуге тиіс.

Судья жеке тәртіппен масс-медиа, онлайн-платформаларда, әлеуметтік желілерде қарым-қатынас жасауда ұстамдылық танытуы, сондай-ақ интернетте ақпарат пен суреттерді орналастыру және жіберу кезінде судьяның абыройына және жалпы сот жүйесінің беделіне нұқсан келтірмеуі тиіс.

Судья өз шешімдеріне көпшілік білдірген сын-пікіріне жауап қайтармауы тиіс. Көпшіліктің сын-пікірін тыңдап, өз шешіміне сын-пікір мен оның ар-намысына, қадір-қасиетіне және іскерлік беделіне әдейі нұқсан келтіретін өрескел негізсіз айыптаулар арасындағы айырмашылықты ажырата білуі қажет. Азаматтар және жұртшылық тарапынан судьяның қызметтік іс-әрекетіне әдейі өрескел негізсіз айыптаулар тағылған жағдайда, ол немесе судьялар қоғамдастығының органдары судьяның тәуелсіздігіне және қоғамның сенімін нығайту және сот жүйесінің беделін түсірмеу үшін судьяның заңды шешіміне жария түрде түсініктеме беру жөнінде сот төрағасына өтініш жасай алады.

Егер судьяның қызметі оның ар-намысына, қадір-қасиетіне және іскерлік беделіне нұқсан келтіру үшін бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланса, судья ар-намысын, қадір-қасиеті мен іскерлік беделін, сондай-ақ өзінің заңды мүдделерін қорғаудың заңмен белгіленген құралдарын өздігінен таңдауға құқылы.

Осы бапта көрсетілген ережелер судьяның қоғамдық форумдарда сот шешімдеріне құқықтық талдау жасауын шектемейді және оған сот төрелігін іске асыру және сот жүйесін жетілдіру мәселелері бойынша жария пікірталасқа қатысуға тыйым салмайды. Бұл ретте жария пікірталасқа қатынасы отырып, судья нақты шешімдерге түсініктеме беру барысында әдептілікті сақтауы тиіс.

8-бап. Судьяның өз отбасы мүшелерінің мүдделері туралы хабарлар болуы және теріс пайдаланудың алдын алу шаралары

1. Судья өз отбасы мүшелерінің материалдық (мүлкітік) мүдделері туралы хабарлар болуы, мүдделер қатынасын тұтыратын және сот билігінің беделіне нұқсан келтіретін жағдайлардан алашақ болуы тиіс.

2. Судья отбасы мүшелерінің сот төрелігін іске асырумен байланысты қызметіне араласуына, жеке мүдделеріне немесе басқа да адамдардың мүдделеріне қолжөгіту үшін лауазымды пайдалануына мүмкіндік беруге құқылы емес.

3. Судьяның отбасы мүшелеріне оның іс жүргізуіндегі іс бойынша мүдделі тұлғалардан сот төрелігін іске асыру барысында тәуелді ететін қандай да бір игіліктерді қабылдауға немесе талап етуге жол берілмейді.

9-бап. Кодексті қолдану туралы консультация беру

1. Судья Судья әдебі жөніндегі комиссияға өзі жоспарлаған немесе болжап отырған мінез-құлық моделінің әдеп нормаларына сәйкестігі туралы түсіндіру туралы ресми сұрау салумен жұтуғе құқылы.

2. Түсіндірме осы мәселе бойынша судьялар қоғамдастығы органдарында шағым қаралмаған жағдайда беріледі және ұсынымдық сипатта болады.

4-ТАРАУ. КОДЕКС НОРМАЛАРЫН БҰЗҒАНҒА ҮШІН ЖАУАПТЫЛЫҚ

10-бап. Әдеп нормаларын бұзу туралы материалдарды қарау үшін негіздер және ден қою шаралары

Судья әдебі жөніндегі комиссияның материалдарды қарау үшін судьяның әрекеті (әрекетсіздігі) қызметтік міндеттерді атқару кезінде не қызметтен тыс іс-әрекетте әдеп нормаларын бұзумен ұштасқан жеке, заңды тұлғаның, мемлекеттік органның шағым, өтініші немесе бұқаралық ақпарат құралдарының жарияланымдарындағы мәліметтер мен фактілер негіз болып табылады. Материалдарды қарау барысында осы бұзушылықтардың барлық нақты мән-жайлары, нәтижелері, уәждері, сондай-ақ теріс қылықтың «ауырлығы» және оның салдарлары ескеріледі.

Егер судьяның әдеп нормаларын бұзу фактісі анықталмаса (расталмаса), шағым, өтініш бойынша іс жүргізу тоқтатылады.

Егер тексеру барысында судьяның тәртіптік теріс қылықтың саралаушы белгілеріне әдеп нормаларын бұзу фактісі анықталса, Судья әдебі жөніндегі комиссия судьяға қоғамдық айыптауды қолдану туралы шешім қабылдайды. Судьялар қоғамдастығы органдарының судьяның әдеп нормаларын бұзуына ден қою шарасы ретінде қоғамдық айыптау судьяның мінез-құлқын сипаттайтын белгі болып табылады, бірақ ол тәртіптік жазаға жатпайды және судьяның тәртіптік жауаптылыққа тарту үшін негіз бола алмайды.

Егер шағымды қарау қорытындысы бойынша тәртіптік іс жүргізуді қозғату алып келетін Конституциялық заңда көзделген негіздер бойынша судья әдебіне қайшы келетін, судьяның атына кір келтіретін теріс қылық жасау белгілері анықталса, Судья әдебі жөніндегі комиссия судьяға қатысты материалдарды тәртіптік іс жүргізу арқылы оның әрекеттерінде судья әдебіне қайшы келетін, атына кір келтіретін теріс қылық жасау фактісін тексеру үшін Сот жөніне беру туралы шешім қабылдайды.

Судья әдебі жөніндегі комиссия Қазақстан Республикасы Жоғары Сот Кеңесінің не Сот жөнінің судьяның әрекеттерінде (әрекетсіздігіне) судья әдебіне қайшы келетін, атына кір келтіретін теріс қылық жасау фактісін болуы немесе болмауы туралы сұрау салуына (өтінішіне) белгіленген тәртіппен қорытынды береді.

11-бап. Судья әдебі жөніндегі комиссияның шешіміне шағымдану

1. Судья өзіне қатысты қабылданған Судья әдебі жөніндегі комиссияның шешіміне Судья әдебі жөніндегі комиссия туралы ережеде көзделген тәртіппен және мерзімде, бірақ Конституциялық заңның 42-бабы 1-тармағында көзделген тәртіпті іс жүргізу бастау мерзімі өткенге дейін бір айдан кешіктірмей Орталық кеңеске шағым келтіруі мүмкін.

2. Орталық кеңес Судья әдебі жөніндегі комиссияның шешіміне шағымды қарау нәтижелері бойынша шешімді өзгертусіз қалдыратын қиылы қабылдайды, не оның күшін жоюды және қаулы нысанында жаңа шешім қабылдайды немесе сол не басқа өңірдің Судья әдебі жөніндегі комиссияның қайтадан қарауына жібере отырып, шешімнің күшін жоюды не Судья әдебі жөніндегі комиссияның шешімін өзгертеді және ол түпкілікті болып табылады.

12-бап. Судья әдебі жөніндегі комиссияның шешімін қайта қарауға негіздер

1. Судья әдебі жөніндегі комиссия судьяның өтінішхатты және автордың өтініші бойынша Сот жөні шешім қабылдағанда дейін судьяға қатысты бұрын қабылданған шешімді қайта қарауы мүмкін.

2. Шешімді қайта қарау туралы өтінішхатты өзіне қатысты шешім қабылданған судья және өтініш бойынша шешім қабылданған автор Судья әдебі жөніндегі комиссияға бере алады.

3. Шешімді қайта қарауға Судья әдебі жөніндегі комиссияға белгілі болмаған және жеке өзі немесе бұрын белгіленген мән-жайлармен бірге басқа шешім қабылдау үшін негіз болатын осындай мән-жайлар негіз болып табылады.

5-ТАРАУ. ҚОРЫТЫНДЫ ЕРЕЖЕЛЕР

13-бап. Кодексе өзгерістер мен толықтырулар енгізу

Осы кодекстің ережелері Қазақстан судьяларының съезінде өзгертілуге, толықтырылуы немесе күші жойылуы мүмкін.

14-бап. Кодексті қолданымға енгізу

Осы кодекстің ережелері Қазақстан судьяларының съезі қабылдаған кезден бастап қолданымға енгізіледі.

Осы кодексе қабылданған күнінен бастап Судья әдебі жөніндегі комиссия туралы ереже және Орталық кеңестің регламенті осы кодекске қайшы келмейтін болігіне қолданылады деп белгіленген.

Қазақстан судьяларының VII съезінде 2016 жылғы 21 қарашада қабылданған Судьялық әдеп кодексінің күші жойылды деп танылған.

(Соңы. Басы 1-бетте)

Білім берудің жекеменшік секторы жүйесін қалыптастырудың бастапқы кезеңнен лайықты өтуі, білім беру жүйесін реформалаудың, Қазақстан Республикасында білім беруді дамыту үдерісіне өзіндік үлес қосқан педагогтардың озық әдістері мен кәсіби білігін тиімді пайдаланудың дәлелі. Құрылтайшылар мен әріптестеріміздің осы салаға жұмсаған күш-жігері отанымыздың экономикалық жаңғыруы мен өркендеуіне қосылған қомақты үлес.

— **Өзіңіз жетекшілік ететін қауымдастықтың алдына қойған мақсат-міндеттері қаншалықты орындалды?**

— Біздің қауымдастық жекеменшік білім ұйымдарының басын біріктіріп, қызметін үйлестіріп, білім беру қызметін көрсететін қатысушылар үшін бастапқы ахуал тең болуын көздеп, барлық деңгейдегі мемлекеттік емес білім беру ұйымдарының мүддесін 19 жылдан бері қорғап келеді. Осы жылдар ішінде аталмыш қауымдастық мемлекеттік секторда білім беруді тиімді толықтыру арқылы мемлекеттік емес білім берудің барлық деңгейлерін біріктіретін жекеменшік білім беру саласындағы кәсіби ұйымға айналды. Қазіргі кезеңде жекеменшік оқу орындары мемлекеттік білім беру жүйесінің бір бөлігі мәртебесін иеленді десек те, олардың жағдайының теңдігі туралы айтуға әлі ертерек.

— **Жекеменшік мектептерді мемлекеттік қолдау жағы қалай?**

— Білім беру жүйесінің тұрақты дамуы «Қазақстан – 2030» ұзақ мерзімді даму стратегиясының маңызды басымдықтарының бірі ретінде танылған. Қазақстанда прогрессивті білім беру жүйесін құру үшін мемлекет қолайлы жағдайлар жасады және бұл үлесі өзінің жалғасын табуда. Елімізде сонымен қатар жеке тұлғаның әлеуетін дамытуға, халықаралық тәжірибе алмасуға, инновациялық жобалар мен шығармашылық идеяларды жүзеге асыруға барлық мүмкіндіктер қарастырылған.

Мемлекет шағын және орта бизнеске лайықты қолдау көрсетіп, «Қазақстан – 2030» стратегиясын және «100 нақты қадам» Ұлт жоспарын іске асыру шеңберінде 2015 жылы 31 қазанда «Мемлекеттік-жекеменшік әріптестік туралы» заң қабылданды. «Бизнесің жол картасы – 2025» кәсіпкерлікті қолдау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасын бекітті. Мемлекет пен қоғамның қалыптасуындағы, ұрпақ тәрбиесіндегі мұғалім рөлінің маңыздылығын айқындап, ұстаздардың құқықтарын қорғауға бағытталған тегдессіз заңнамалық АКТ – «Педагог мәртебесі туралы» заң қабылданды. Мұғалімдер және олардың негізгі міндеттері мен әлеуеттік кепілдіктері анықтап, оқушы орындарының тапшылығын жою және ұшауымызды мектептер мәселесін шешу мақсатында білім сапасын арттыру үшін 2018 жылдан бастап еліміздің оқу орындарында, оның ішінде жекеменшік мекемелерде жан басына қарай қаржыландыру жүйесі кең ауқымда енгізілді.

— **Пандемия кезіндегі қиындықтарды қалай еңгіздіңдер?**

— Карантиндік режимде төтенше жағдайларға байланысты мемлекет қашықтан білім беру форматына көшу туралы шешім қабылдағаны белгілі. Президент Әкімшілігі, Оқу-ағарту министрлігі және «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасы жекеменшік білім беру секторына көмек көрсетіп, қолдау жасады. Коммуналдық төлемдерді төлеуді кейінге қалдыру және салықтардан, жарналардан және жалмақанд аударымдардан босату өз жемісін берді. 2020 жылдың соңы-жазы айлары кезеңіне және несие төлемдерін кейін-

ге қалдыру, жеке білім беру секторындағы заңды және жеке тұлғалардың несиелері бойынша сыйақы есептеулерін шектеу көзделген болатын. Бұл кезеңде жеке білім беру секторына (балабақшалар, мектептер, колледждер) жан басына шаққандағы нормативтік қаржыландыру тоқтатылмай, уақытылы төлеу жүзеге асырылып отырды.

Мемлекет осындай кезеңде жеке білім беру секторына преференциялар беру арқылы халық арасындағы әлеуметтік шиеленісті жеңілдетті. Бұл құрылтайшыларға мұғалімдердің қызметкерлердің және ата-аналар алдындағы міндеттемелерін орындауға мүмкіндік беріп, ең бастысы, олардың жұмыс орындарын сақтап қалуына көмектесті.

Роза САДЫҚОВА,

Жекеменшік білім ұйымдары республикалық қауымдастығының төрайымы;

«ЖЕКЕ МЕКТЕП МҰҒАЛІМДЕРІ ҚОЛДАУДАН ТЫС ҚАЛМАУЫ КЕРЕК»

— **Жеке білім беру ұйымдарының нығайтуына және олардың өскелең ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудегі ролінің күшеюіне көптеген факторлар, соның ішінде мемлекеттік-жекеменшік әріптестікті дамыту ықпал етеді емес пе?**

— Мемлекеттік қолдаудың арқасында мемлекеттік емес мектептерге жан басына шаққандағы нормативтік қаржыландыруды енгізу және біліктілік талаптарын жеңілдету жекеменшік мектептердің дамуына айтарлықтай серпін берді. Заңдық базаның мемлекеттің және елдегі жекеменшік мектептерде жан басына шаққандағы нормативтік қаржыландырудың енгізілуіне қарамастан, жаңа мектептер ашу қажеттілігі әлі де сақталуда. Бұл мәселе ойғағдайы шешілуі үшін, әрине, мемлекеттік-жекеменшік әріптестікті одан әрі дамыту кезек күттірмейді.

Жекеменшік білім беру ұйымдарының республикалық қауымдастығы сарапшыларының пікірінше, ұзақ мерзімді перспективада жеке мектептің білім нарығы өседі. Мысалы, мектеп ұйымдарының контингенті мен жетілісін серпіні өсуі, оқу пәндерін базалық оқуды ғана емес, сонымен қатар базаларды оқытуда да, тәрбиелеуде де жеке білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыратын орта білімге деген сұранысты көрсетеді. Мектептегі білім жылына 2–4% оқу қарқынымен дамуы нарықтың динамикасын жалғастырады. Сонымен қатар, бала тұлға көрсеткішінің жоғары болуына байланысты жеке білім беру қызметтеріне сұраныс артып отыр. Сондай-ақ Қазақстанда орта таптың нығайу үдерісі де сапалы білімге деген қажеттіліктің артуына ықпал етеді. Бүгінде

Жеке білім беру ұйымдарының педагогикалық кадрларының біліктілігін арттыру процесінде мемлекеттік қолдау жоқ. Жеке білім беру ұйымдары педагогтарының бюджет қаражаты есебінен (соның ішінде «НЗМ» деңгейлік бағдарламалары арқылы) біліктілігін арттыруға мүмкіндігі жоқ. Ондағы оқушылар мемлекеттік білім беру стандарты шеңберінде мемлекет тарапынан оқулықтар және оқу-әдістемелік кешендермен қамтамасыз етілмейді. Жеке білім беру саласы өкілдерінің үкіметтік және ведомстволық наградалар алуына мемлекет тарапынан тиісті деңгейде қолдау көрсетілмейді.

жеке білімге деген көзқарас өзгерді. Жекеменшік және мемлекеттік білім беру ұйымдарының екеуі де қоғамдағы білім сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады.

— **Жекеменшік мектептерде жұмыс істейтін мұғалімдердің құқығы қаншалықты қорғалған?**

— Әкімшіше қарай, біз жанартылған білім беру мазмұнын енгізу және педагог мәртебесін көтеруді қамтамасыз ету жағдайында жеке білім беру секторы өкілдерінің бірқатар конституциялық құқықтары ойынша бұзылды деп есептейміз. Атап айтқанда: жанартылған білім мазмұнын енгізу аясында білім беру және педагог мәртебесін арттыруды қамтамасыз ету, білім берудің жеке және мемлекеттік секторы қызметкерлері үшін әлеуметтік кепілдіктердің теңдігі қамтамасыз етілмеді. Жеке білім беру ұйымдарының педагогикалық кадрларының біліктілігін арттыру процесінде мемлекеттік қолдау жоқ. Жеке білім беру ұйымдары педагогтарының бюджет қаражаты есебінен

керлеріне әлеуметтік кепілдіктердің теңдігі қамтамасыз етілуі тиіс. Қарапайым ғана мысал, жеке мектептерде жұмыс істейтін педагогтардың қолдауындағы мемлекеттік бағдарлама бойынша жеңілдікпен тұрғын үй сатып алуға мүмкіндігі жоқ. Сонымен қатар, бюджет қаражаты есебінен (оның ішінде «НЗМ» деңгейлік бағдарламалары бойынша) жекеменшік білім беру ұйымдары мұғалімдерінің біліктілігін арттыруға мемлекеттен қолдау көрсетілгені аса маңызды. Сондай-ақ мемлекет жекеменшік білім беру ұйымдарының педагогтарына бюджет қаражаты есебінен (соның ішінде «НЗМ» деңгейлік бағдарламалары бойынша) біліктілігін арттыруға мүмкіндік беріуі қажет.

Бұған қоса, мемлекеттік емес білім беру ұйымдарының оқушылары мемлекеттік білім беру ұйымдарының оқушыларымен тең негізде оқулық және оқу-әдістемелік кешендерімен қамтылуы керек. Осы ретте, жеке білім беру секторының ең лайықты өкілдеріне Қазақстан Республикасының білім

беру саласы мен экономикасын дамытуға қосқан елеулі үлесі үшін Үкіметтік және ведомстволық наградаларды алуға қолдау көрсету орынды деп есептейміз.

Сонымен қатар, жеке білім беру ұйымдарының ғимараттарын салу үшін жер учаскелерін алуға шектеулерді барынша азайтса үлкен жеңілдік болар еді. Мәселен, жеке білім беру ұйымдарына қажет ғимараттарды салу үшін жер телімдерін тегін беру мәселесі шешілсе, үлкен көмек болары анық. Сондай-ақ, пайдаланылмайтын ғимараттарды жеке білім беру ұйымдарының сенімгерлік басқаруына беру мәселесінің де шешілетін кезі келді. Жекеменшік мектептердің операторлары мен инвесторлары инвестициялық жобаны сәтті жүзеге асырған жағдайда, пайдалануға берілген жер учаскелеріне бірден меншік құқығы берілсе, үлкен қолдау болмақ. Бұл инвесторды кепілдемесіз қолдау босатады және несиелік жүктемені азайтады. Барлық коммуникацияларды теңгеріс және кідіріссіз мемлекет есебінен орнатудың пайдалы жағы аз емес. Осы ретте өкімдіктерді жеке мектептерді желілермен қамтамасыз етуге міндеттеу балаларға қолайлы орта қалыптастыру үшін керек екенін естен шығармайық. Жан басына шаққандағы қаржыландыру коэффициентін және күрделі шығындардың қайтарымдылығын арттыру; рұқсаттар алуға бюрократиялық процедуралардан өту де қолдау көрсету; жеке секторға бастапқыда қолдау көрсету және білім беру бағдарламаларын таңдауда толық еркіндік беру керек деп санаймыз.

Бізге негізгі жаңа, икемді Мемлекеттік білім стандарты қажет, еркіндік пен икемділік қажет. Мемлекет жоғарыда айтып өткен мәселелерге жақсы қолдау көрсетсе, уақыт өте келе еліміздегі жекеменшік мектептердің саны мен олардың жалпы білім беру жүйесіндегі үлесін 30%-ға дейін көтеретінімізге сенімдіміз. Бұл бюджетке түсетін салмақты айтарлықтай жеңілдетеді және елдегі білімнің өркендеуіне серпін берді деп сенеміз.

— **Соңғы кезде жекеменшік мектептер мемлекеттік білім беру тапсырысын уақытылы ала алмай отыр дегенді естиміз. Бұл қаншалықты рас?**

— Бүгінде жекеменшік мектептер оқушы орындарының тапшылығын қысқартып, жаңа озық педагогикалық әдістермен мен оқушыларды қосымша біліммен қамтып отыр. Құрылтайшыларымыз бен әріптестеріміз еліміздің білім саласының дамуына қомақты қаржы салып, зор күш-жігерін жұмсап отыр. Осылайша олар Отанымыздың экономикалық жаңғыруы мен өркендеуіне үлес қосуда. Алайда бізде ата-анадан ақша алмай, тек жан басына шаққандағы қаржыландыруға сүйеніп жұмыс істеп отырған жеке мектептердің жағдайы кейін мүшкіл болып, ұстаздарға дер кезінде еңбек ақысын төлей алмай, жабылып қалуы мүмкін деген үрей, қорқыныш бар. Құрылым орган басшылары осыны естіп, ұстаздар күні қарсаңында бұл мәселені шешіп, жекеменшік оқу орындарының құрылтайшылары мен ұстаздарын бір серпілтіп, қуанышқа келетсе жөн болар еді. Біз ұсынып бастаманың өзектілігін түсінуге және осы мәселелерді шешуге мемлекет тарапынан биік қолдау көрсетіліп, жекеменшік білім беру секторында елеулі өзгеріс болады деп үміттенеміз.

— **Сұхбатыңызға рақмет.**

Ерлік ЕРЖАНУЛЫ,
«Заң газеті»

• РЕФОРМА

Заман ағымына сай барлық сала жұмысы жаңа бағытта өркендеуде. Олардың ішінде сот жүйесі де бар. Қазіргі таңда жүйеге электронды технологиялар дендеп ендіріліп, халыққа заманауи форматта қызмет көрсетілуде.

Осыған орай, істердің көпшілігі сотқа электронды форматта түседі. Сондай-ақ, азаматтық істерде сот бұйрығын шығару, жеңілдетілген іс жүргізу бойынша арыздар электронды нысанда қаралады. Ал қылмыстық істерде «Төрелік» ақпараттық жүйесімен үйлестірілген «Электрондық қылмыстық іс» жүйесі жұмыс істейді. Бұл жаңашылдық қылмыстық істердегі сот өндірісінің барлық кезеңін цифрландыруға жол ашты. Сот

отырысына келіп қатысуға мүмкіндігі жоқ азаматтар мобильді қосымшалардың және басқа да электронды технологиялардың көмегімен онлайн түрде қатыса алады.

Бүгінде электрондық жүйенің ең басты тиімділігін істердің шифрлық нысанда сақталуын қамтамасыз етуімен байланыстырау болады. Сот актілерінің арнайы базада сақталуы жұртшылықпен қарым-қатынастың ашықтығын көрсетеді. Сала жұмысын шифрландыру сот процесіндегі ашықтықты одан әрі қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар, жемқорлықтың алдын алу, сот жүйесіндегі қағазбастылықты азайтады. Қазақстанда жасалып жатқан сот реформалары сот төрелігі жүйесін азаматтар талаптары мен мүдделеріне жақыдатып, істердің сотта қаралу сапасын айтарлықтай арттырды. Ел соттарында сот қызметінің кедергісіз атқарылуына бар-

лық мүмкіндік жасалып жатқанына көпшілік куә.

Осы тұста айтармыз, елімізде жүргізіліп жатқан сот реформалары тек сот жүйесі мен сот төрелігін жүзеге асыруға ғана емес, сонымен қатар, сот өкімшілігіне де тікелей қатысты болуда. Бүгінде Сот өкімшілігінің мәртебесі орталық органдармен теңестіріліп, Сот өкімшілігі департаменттің құзыреті кеңейтілді, бұл өз кезегінде жауапкершіліктің бұрынғыдан да артуына ықпал етті.

Сот өкімшілігі қоғамдық жұмыстарға белсене араласып, халықтың құқықтық сауатын жоғарылату, кері байланыс орнату мақсатында БАҚ-тар мен әлеуметтік желілерге құқықтық танымдағы материалдарды ұдайы беріп отырады. Сондай-ақ сот практикасы бойынша талдау жүргізу саладағы мәселелерді анықтап, оларға қатысты ұсыныстар әзірлеу жұмыстары жоғары деңгейде атқарылуда.

Сотқа келушілер үшін қыту залы, жұмыс жасау секторы, ақпарат орталығы, адвокаттар мен медиаторлар орыны, соттардың кіріс кенесі жұмыс істейді. Бұған қоса азаматтарға әрдайым түсіндірме жұмыстары жасалып, арыз-шағымдардың уақытылы орындалуы кенес тарапынан бақылауға алынады.

Мемлекет басшысы айтқандай, «Халқы заңын сыйлайтын, сотына сенетін қоғам – ең дамыған қоғам. Біздің мақсатымыз – дәл сондай қоғам құру». Қазақстанның сот жүйесінің осы бағытта дамып келе жатқанын жүзеге асырылып жатқан реформалардың нәтижесі деп көрсетуі болады.

Меруерт РАТОВА,
Наурызбай аудандық
соты әкімшісінің басшысы
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ

• КАБЫЛАУ

ТҰРҒЫНДАР МӘСЕЛЕСІ ӘКІМНІҢ ЖІТІ НАЗАРЫНДА

«Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасы – бұл ел Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына арнаған жолдауына арқау болған бағыттардың бірі. Мемлекет басшысының тұжырымдамасы көптеген мәселеге қозғау салып, қалың ел тарапынан қолдау тауып отыр.

ша жарықтандыру бойынша нақты тапсырма берді.

– Біз үшін Шымкент қаласының тұрғындарын сапалы әрі үздіксіз электр қуатымен қамтамасыз ету аса маңызды. Энергетикалық жүйені тұрақты дамыту мақсатында «Қа-

Әрине, білік бұқараға барынша жақын болуы керек. Ел есімің ақтайтын лауазымды қызметкерлер өзінің алдына өзекті мәселесімен келген адамның өзгенің тепсін, қайта оның мәселесін шешіп беруге ұмтылуы тиіс. Президент жолдауында айтылған пікірді міне, осы бес ауыз сөзге сыйдыраға болады.

Сонғы кездері айтылған сөз іс жүзінде де жүзеге асып жатқанын куәлестіреді. Оған мысал келтірер болсақ, Мемлекет басшысының «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасы аясында Шымкентте әр айдың сәрсенбейінде тұрғындар үшін бірінші қабылдау өткізіліп тұрды. Бұл сәрсенбейдегі кезекті қабылдау барысында қала әкімі Ғабит Сыдықбеков, қала әкімі орынбасарлары, басқарма басшылары мен аудан әкімдері, сонымен бірге полиция және прокуратура өкілдері де азаматтарды қабылдайды.

Жұмарда өткен бірінші қабылдауда 250-ден астам азаматтың өтініші қаралды. Өтінішін айтқан тұрғындардың басты мәселелері көбіне тұрғын үй, жер қатынастары, энергетика, білім беру, автомобиль жолдары және абыртындыру салаларына қатысты болды.

Қабылдау кезінде көптеген сұрақтарға егжей-тегжейлі жауап берілді, ал күрделі мәселелер тағдырды қажет ететіндіктен, әкімнің жеке бақылауына алынды. Сондай-ақ әрбір өтініш жан-жақты қаралып, қолданатыны заңнамалық сәйкес шешім қабылдағанын болды. Жалпы, мұндай қабылдаулар тұрғындардың мәселелері бойынша жедел әрекет етуге мүмкіндік береді. Осыны ескерген қала әкімі жауапты қызметкерлерге халықпен кері байланысты күшейтуді және мәселелерді шешу барысында азаматтардың ұсынысы мен тілектерін ескеруді тапсырды.

Шымкент шаһарының тұрғын-

дары өздерінің көкейінде жүрген сұрақтары мен күрмеуі шешілмей келе жатқан күрделі мәселені қала әкіміне айтып, оған нақты жауап алуға мүмкіндігі бар.

Шаһар басшысы Ғабит Сыдықбеков қаланы аралап, жағдайды өз көзімен көре отырып, бағалауға басымдық беріп келеді. Осы жолы әкім «Нұршау» және «Жұлдыз» шағынаудандарында салынып жатқан заманауи мектептердің құрылысында болып, жұмысын тексерді. Бұл оқу орындары пайдалануға беруге дайын. Ал үздіксіз білім беру процесін қамтамасыз ету мақсатында сабақ оқу жылының екінші тоқсанынан басталады.

Жұмыс барысымен танысқан әкім мердігерлерге бірқатар ескерту жасады және оны қысқа мерзім ішінде кемшіліктерді жою бойынша тапсырма берілді. Бұдан бөлек әкім, «Жаңағалтап» тұрғын алабында салынып жатқан жаңа көпірдің құрылысымен танысты. Қазіргі таңда құрылыс-монтаж жұмыстарының 80% аяқталған. Жақын арада көлік қозғалысын ашу жоспарланып отыр. Бұл қаладағы жол қозғалысына байланысты бірқатар түйткілді оңтайлы реттеуге мүмкіндік береді.

Шаһар басшысы Тұран ауданындағы Қ.Қасымұлы атындағы №33 жалпы орта білім беретін мектебіне барып, жөндеу жұмыстарының барысын да өз көзімен көрді. Айта кету керек, қала әкімі бұдан бұрынғы жұмыс сапаларында бірінші қабатта ағымдағы жөндеу жүргізуді және көріз жүйесін жаңартуды тапсырған болатын. Сол кезде ғимараттың техникалық жағдайы туралы қате қорытынды берген «STROYCORP» ЖШС-не қатысты заң аясында тиісті шаралар қабылданады. Сондай-ақ Абай саябағындағы скейт-паркте де болды. Бұл жерде де аудан әкімі мен энергетика басқармасына қосым-

зақстандық коммуналдық жүйелер» ЖШС Бақылау кеңесінің төрағасы Димұхамет Ыдырысовпен кездестім. Кездесу барысында стратегиялық серіктестік туралы меморандумға қол қойылды. Екіжақты серіктестік қала энергетикалық инфрақұрылымын кеңейді дамытуға бағытталған. Сондай-ақ жаңартылатын энергия көздері саласындағы жобаларды жүзеге асыру, электр энергиясын беру және тарату жүйелерін жаңғыртуды қамтиды. Бұл қала тұрғындары мен кәсіпкерлік субъектілерінің қажеттіліктеріне сәй тұрақты әрі экологиялық таза энергиямен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Бұдан бөлек, электр көлігі инфрақұрылымын жақсарту маңызды міндеттердің бірі, – дейді әкім.

Биыл меморандум аясында қалада алғашқы электр қуаттау станциясы орнатылады. 2026 жылға дейін олардың санын онға жеткізу жоспарланып отыр. Энергиямен жабдықтау сенімділігін арттыру және қаланың жаңа шағынаудандарында өсіп келе жатқан сұранысты қанағаттандыру үшін қуаттылығы 80 МВт жаңа төмендету қосалқы станциясы салынады. Сонымен қатар, 336 км тарату желілерін қайта құру, 139 трансформатор бекетін жаңарту, 50 трансформаторды ауыстыру және үш қосалқы станцияда релістік қорғанысты жаңарту жұмыстары қолға алынады.

Әлеуметтік жауапкершілік аясында Шымкентте әлеуметтік тұрғын үй құрылысын бастау да жоспарланып отыр. Меморандум аясында жобаларды жүзеге асыру қала экологиясын жақсартуға, жаңа жұмыс орындарын ашуға және энергетика секторына қосымша инвестиция тартуға елеулі үлес қосады.

Раушан ПАРБЕК
ШЫМКЕНТ ҚАЛАСЫ

• БІЛІМ

«Үстазды алтын діңгекке теңер едім» деп қазақтың ұлы педагогы Ыбырай Алтынсарин айтқандай, ұстаз жолы – қиыншылығы мен қызығы қатар жүретін м а м а н д ы қ а т а у л ы н ы қ ұ л ы с ы. Білім беру кеңістігінде тәжірибелі де білімді, өз

мамандығының хас шебері атанған кәсіби ұстаздар жетерлік. Солардың бірі – отыз жылдан аса уақыт Шымкент қаласы «Нұртас» зияткерлік мектебінде бастауыш сыныптар бойынша директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары болған Хатира МЫРЗАБАЕВА.

БАҚЫТЫН ТАПҚАН ЕҢБЕКТЕН

Ол ұзақ жылдан бері ұстаздық жолында өзінің айшықты еңбегімен дараланған жан. Хатира Ноғайбекқызы ғибратты ғұмырының қымбат шақтарын балаларды оқыту мен тәрбиелеу ісіне арнап келеді.

Ұстаз балаға жеке тұлға ретінде қарай отырып, әр шәкіртінің тәрбиесі, білімді, мәдениетті адам болып қалыптасуына ықпал етеді. Баланың арман-қиялын көксек жеткізетін де – ұстаз. Біліктілігін арттырып, үнемі тынбай еңбектенген ұстаздың әрқашан беделі биік. Балалардың екінші аянасына айналған Хатира Ноғайбекқызы – сондай ел құрметтеген, шәкірттер ықыласына бөленген тұлға. Ол кісінің болмысы шәкірттеріне ғана емес, бүкіл әріптестеріне үлгі.

«Бұлақ көрсек көзін аш» демекші, зерделі мұғалім өз оқушыларының дағдыларын ашылуына аса ынталы. Сондықтан болар, өмірін өскелең ұрып қаруына арнаған жанның мақтан етер шәкірттері де баршылық. «Мен болмасам, сіз барсыз, үміт еткен ұрығым» деп Ы.Алтынсарин айтқандай, болшақ ұрыптың көзі ашық, көкірегі ояу болуы үшін тыным таппайтын тағылымы терең ұстаздың қоғамға бергенінен берері мол екені күмәнсіз.

– Ұстаздық – менің жаным қалаған мамандық. Мұғалімге ең зор жауапкершілік жүктелген. Ол елдің болашағын тәрбиелейді. «Алты алаштың игі жақсысы бас қосса, төрттегі орын – ұстаздық», – деп Мағжан Жұмабаев тегін айтпаған ғой. Мен осы кезге дейін ұстаздықтан қол үзген жоқпын және «көп баланың ішінде жүрген дана – бала болады, көп дананың ішінде жүрген бала – дана болады» демекші, менің шәкірттерімнің басым бөлігі өмірден өз орындарын тапты. Оқушылармен қоса мен мектебіміздегі жаңы баладай таза, ұлымы ұлығат есі ұстаздармен етене жұмыс істеп жүргенімді мақтан етемін. Ұстаздық адам бойындағы ұлы қасиет. Ұстаз мәртебесінің артуы ең алдымен әр маманның «ұстаз» деген есімге қаншалықты лайық болуына байланысты. Бүгінгі жаңа дәуірдің, жаңағаран білімнің мұғалімге қоя талабы жоғары, олар үлгі боларлық бар жақсылық атаулының ең

биігінен көрінуі тиіс, – деді Хатира Ноғайбекқызы.

Әрбір баланың қолына қаламсап ұстатып, алғашқы әріпті үйрететін мұғалімнің орны бөлек. Ол әр баланың қанаттануына себепкер болатын жанашыр әрі ізденімпаз жан. «Ұстаз – ұлы есім» – дейді Мұхтар Әуезов. Иә, расында да, «ұстаз» деген сөздің мәні терең. Әбу Насыр әл-Фарабидің: «Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне қауіп әкеледі» деген қанатты сөзі бар. Бұл сөздің растығын өмір талай мәрте дәлелден келеді. Ұрыпқа үлгілі тәрбие беру – қоғамның өзін, тірегін қалыптастыру деген сөз. Соның ішінде балаға өнегелі тәртіп пен салалы тәрбие бере білу – өлшеуі жоқ қызмет.

Хатира Мырзабаеваның кішіпейілдігі, үлкенмен де, кішімен де тіл таласа білуді, көңілділігі және өзге де жақсы қасиеттері оның биік парасат пен ақыл-диаметрлік есік екенін айғақтай түседі. Ол талай адамға ұстаз да, қамқоршы да бола білді. Бақытын еңбектен таба білген ұстаз отбасылық өмірде де бақытты.

Хатира Ноғайбекқызы қазіргі таңда адал жар, ауылы ана, әріптестер арасында құрметі жоғары ұстаз. Кейіпкеріміздің еңбек жолы өзге әріптестеріне үлгі. Мектеп табалдырығын енді аттаған бұлдіршіндерді білім нәрімен сусындатар ұстаздарға жетекшілік етіп, оларға бағыт берудегі еңбегі елеусіз қалмады. Жұмарда Шымкент қаласында Еңбек күні мерекесінде Хатира Ноғайбекқызы озықтар қатарынан көрініп, қала әкімінің Алғыс хатымен марапатталды.

Еңбектама – әлеуметтік құрылымдардың ең маңызды бөлшегі. Қай салада болмасын жасамапз тұлғалардың арқасында елге өмір мен өркендеу салтанат құрады. Міне, осындай еңбек адамның бірі Хатира аянамыз бетілі білім ордасының ғана емес, елдің дамуына орасан үлес қосуда. Ұрпақ өз несібесін еңбектен табады. Ұрпақ тәрбиесінің ыстығы мен сұғынаға төзе білген Хатира Ноғайбекқызының еңбегі айрықша атап өтуге лайық.

Раушан ПЕРНЕХАНҚЫЗЫ
ШЫМКЕНТ ҚАЛАСЫ

• ТҮЙТКІ

Қазақстанның Қарулы Күштері елдің қауіпсіздігі мен тұрақтылығын қамтамасыз етуде айтарлықтай рөл атқарады. Алайда, соңғы жылдары әскердегі әлімжеттікке байланысты мәселелердің көпшілікті алаңдатып отырғаны рас.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев бірнеше рет әскердегі тәртіпті күшейту қажеттігін атап өтсе де, жағдай қазіргі кезде де өзгеріссіз қалып отыр. Жыл сайын сарбаздардың өлімі немесе суицид фактілері артуда, бұл бейбіт замандағы әскердің өзекті мәселелерінің бірі ретінде қарастырылады.

Ресми деректерге сүйенсек, 2020–2022 жылдар аралығында 276 әскери қызметші қаза тапқан. Бұл көрсеткіштің үштен бірі аурулардан, тағы бір бөлігі жол-көлік оқиғаларынан болған. Ең көркімшылсы, 20 пайыз суицидтің өсерінен қоз жұмған. Соңғы төрт жылда 86 сарбаз өз өмірін қиюға шешім қабылдағаны тіркелген. Мұндай статистика армияның ішкі тәртіпсіздікке ұшырап, моральдік-психологиялық ахуалының нашарлағанын көрсетеді.

2024 жылы Жамбыл облысындағы әске-

ри бөлімінде жаңадан шақырылған сарбаз ауыр жаракат алып, ес-түгесіз күйде ауруханаға жеткізілген. Бұл оқиға да әскердегі жағдайдың қаншалықты қиын екенін көпшілікке тағы бір рет дәлелдеді. Ербаян Мұхтар есімді сарбаздың ауыр жаракаты әлімжеттік салдарынан орын алған. Оның бірнеше ай бойы комада жатуы қоғамның ауыр-азысын тудырды.

Әскердегі әлімжеттіктің алдын алу үшін бірқатар нақты шаралар қажет. Сарапшылар ең алдымен армияның ішкі мәдениетін өзгертіп, сарбаздар мен офицерлер арасындағы қарым-қатынасты реттеуді ұсынады. Әскери ортадағы қатал тәртіптің орнына, сыйластыққа негізделген өзара түсіністік қалыптастыру маңызды. Әлім-жеттік фактілерін болдырмау үшін бейнебақылау жүйелерін орнату қажеттігі де бірнеше рет айтылды. Бірақ бұл шаралардың тиімділігі төмен болып тұр. Кейбір әскери бөлімдерде бейнебақылаулардың жоғалып кетуі немесе сапасыз болуы кем-кетікті анықтау барысында қиындатып кетеді.

Сонымен қатар, сарбаздарға психологиялық қолдау көрсету жүйесін күшейту қажеттілігі де

өзекті мәселе болып қала береді. Әскерге келген жеке сарбаздар тек физикалық қана емес, сонымен бірге психологиялық қысымға ұшырайды. Бұл жағдайларда оларға психологиялық қолдау орталығы дер кезінде көмек көрсетсе, әлімжеттік пен суицид жағдайларының саны азаяр еді.

Кезінде ата-әскерімнің немесе аға буын өкілдері әскерге барумен қорықпайтын. Олар армияны ер азаматтардың мектебі ретінде қабылдап, Астрахан, Ленинград, тіпті Германия сынды шет елдерге де батыл аттанатын. Армиядағы тәртіп пен бірлік басты құндылық саналып, сарбаздар бір-біріне қолдау көрсететін. Ал бүгінгі күнде жағдай мүлде өзгеше. Әскерге барған әрбір сарбаз әлімжеттіктен қорқып, көрші ауылға сапар шегуді өзіне үреймен қарайды. Мұның басты себебі – армиядағы тәртіптің әлсіреуі, әлеуметтік проблемалардың асқынуы және сарбаздар құдақтарының қорғалмауымен өзеке.

Мемлекет бұл мәселені шешу үшін қадамдар жасауда. Соңғы жылдары армиядағы қауіпсіздікті арттыру мақсатында әскери бөлімдерге 50 мыңнан астам бейнебақылау камералары орнатылған.

Бірақ қолға алынған шаралардың толыққанды әсері байқалды деп айтуға әлі ерте. Кейбір жағдайларда бейнебақылау жоғалып кетіп, оқиғалардың нақты мән-жайын анықтау мүмкін болмайды. Сонымен қатар, әскердегі әлімжеттіктің алдын алу үшін офицерлердің жауапкершілігін күшейту және бақылау механизмдерін жетілдіру маңызды болып отыр.

Әскердегі әлімжеттік – мемлекеттің беделіне нұқсан келтіретін күрделі мәселе. Бейбіт заманда сарбаздардың өмірі қаншалық ұшырап, өз-өзіне қол салу фактілері артып отырғаны қоғамды ойлан-дыратын жағдай. Бұл мәселені түбегейлі шешу үшін мемлекеттік деңгейде нақты шаралар қабылданып, әскери қызметкерлердің құқықтарын қорғау жүйесін күшейту қажет. Сарбаздардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету – мемлекеттің басты міндетінің бірі болуы тиіс. Әрбір сарбаздың ата-анасы баласын аман-есен үйіне қайтаратынына сенімді болуы үшін жүйелі өзгерістер енгізілуі керек.

Самат АСҚАР,
«Заң газеті»

• БАСТАМА

СУ МАМАНДАРЫН ДАЙЫНДАУҒА БАСЫМДЫҚ БЕРІЛЕДІ

Осыдан тура бір жыл бұрын Су ресурстары және ирригация министрлігі құрылғаны белгілі. Жаңа министрлік жасақталған соң екі маңызды құжат әзірлеуді бастап кетті. Оның біріншісі – Су ресурстарын басқару жүйесін дамытудың 2024–2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы болса, екіншісі – жаңа Су кодексінің жобасы.

Белгілі болғандай, Үкімет бекіткен тұжырымдамда 73 іс-шара қарастырылған. Мұнда министрлік 2030 жылға дейін қосымша 2,6 текше шақырым су жинай алатын жаңа 42 су қоймасын салуды, 1,9 текше шақырым су сақтайтын 30 су қоймасы мен 14 450 шақырым суару каналын реконструкциялауды жоспарлап отыр. Осы арқылы тасымалдау кезіндегі су шығынын 25% азайтуға, ал суармалы жер көлемін 400 мың гектардан ары ұлғайтуға ниетті.

«Тұжырымдаманың нысаналы ин-

дикаторларына қол жеткізу және су шаруашылығы инфрақұрылымдарын дамыту мәселелерін жедел шешу үшін Қазақстан Республикасының су саласын дамытудың 2024–2028 жылдарға арналған кешенді жоспары бекітілді. Жоспар 17 облысты, 160 іс-шараны және 8 күтілетін нәтижені қамтиды. Жоспарды іске асыру ирригациялық жүйелердегі судың шығынын азайтуға, ел экономикасының салаларын одан әрі пайдалану үшін қосымша тасқын суларды жинақтауға, сондай-ақ су обь-

ектілерінің жай-күйін жақсартуға мүмкіндік береді», – дейді Су ресурстары және ирригация министрлігінің бірінші вице-министрі Болат Бекиязов.

Оның сөзінше, бүгінгі таңда 100-ден астам жоба бойынша жоба-сметалық құжат дайын. Ал Мәжіліске енгізілген жаңа Су кодексінде су ресурстарын тиімді пайдалануға, су үнемдеу технологиялары мен суды қайта пайдалану жүйелерін қарқынды енгізуге басымдық берілмек.

Жалпы, биыл елімізде су шаруашылығы нысандарын дамыту бойынша 411 жоба іске аса бастады. Атап айтсақ, 575,9 мың гектар суармалы жерді қалпына келтіру, жалпы ұзындығы 2,5 мың шақырым болатын 203 канал салу және реконструкциялау жұмыстары жүріп жатыр. Осының нәтижесінде 1 млн 48 мың тұрғыны бар 437 ауылдық елді мекенде сумен қамтамасыз ету сапасы жақсарды деген болжам бар. Бұдан бөлек, Алматы, Жамбыл, Қызылорда және Түркістан облыстарында 3500 шақырым суару желісін цифрландыру бойынша жұмыс жүрде. Сондай-ақ Ақмола облысында Нұра тоңтық су құбырын реконструкциялау жұмысының 36,6 шақырымы аяқталған. Жыл басынан 32 гидротехникалық құрылыс мемлекет меншігіне қайтарылса, 118 гидротехникалық құрылыс көп факторлы тексерістен өтіпті.

Министрлік берген мәліметке сүйенсек, судың «қара шарығамын» күрес-ті күшейту үшін жаңа ведомство – Су ресурстарын реттеу, қорғау және пайдалану комитеті құрылған. Басейіндік инспекция қызметкерлерінің саны 1,5 есе өсіп, жалпы штат саны 242 адамға жетті. Нәтижесінде өрбір облыс орталығында басейіндік инспекция бөлімі ашылды.

Тағы бір жаңалық, министрлік көрсетіс мемлекеттермен трансшекаралық су айдындарын пайдалану мәселесі бойынша 15 іс-шара откізген. Осының арқасында білім елімізге Өзбекстаннан 4 млрд текше метрден астам, Тәжікстаннан 488,6 млн, Қырғызстаннан Шу өзені арқылы 180 млн

және Талас өзенімен 380 млн текше метр су келіпті.

«Қытаймен 20-дан астам трансшекаралық өзен бойына келіссөз жүргізіліп жатыр. Оның ішінде үш ірі өзен – Ертіс, Іле және Емел бар. Ресеймен Жайық, Ертіс және тағы да басқа ірі трансшекаралық өзендердің суын пайдалану, қорғау және жергілікті жұмыстарын жүргізу жөнінде келіссөздер өтті», – дейді вице-министр Ерболат Ибрайханов.

Айтпақшы, «Қазсушар» филиалдары суару маусымында еліміздің шаруаларына 6,4 млрд текше метр су берген. Дикандармен суармалы су беру жөнінде 24 075 келісімшарт жасалынды. Суару маусымына дайындық кезінде 83 гидробекет жөндеп, 775 гидробекет аттестациядан өтсе, 390 шақырымнан астам канал тазартылған.

Таң жаңалықтың бірі – министрліктің Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігімен бірлесіп, су тасқынын болжау және модельдеудің flood.garysh.kz ақпараттық жүйесін әзірледі. Бұдан бөлек, ведомство су тасқынын талдау, болжау және модельдеудің TALSIM (Германия) және Deln-FEWS (Нидерланды) жүйелерін елімізге бейімдемек.

«Мемлекет басшысының тапсырмаларын орындау үшін әр өңірге су үнемдеу жүйелері орнатылған егіс алқаптарын ұлғайту бойынша нақты индикаторлар белгілеп, кезеңдік жоспар әзірледі. Осылайша министрлік 2030 жылдың соңына қарай республикадағы суармалы жерлердің жалпы көлемінің 50%-дан астамын су үнемдеу технологияларымен қамтып, жылына 2,2 текше шақырымға дейін су үнемдеуге ниетті. Екіншіден, елімізде жерасты суларын басқару, іздеуірі-барлау жұмыстарын іске асыратын Ұлттық гидрогеологиялық қызмет құрылды. Бұдан бөлек, Ақтүбә қаласында Каспий теңізінің экологиясы, су деңгейінің төмендеу проблемасын, итбалықтар мен балықтардың популяциясын сақтау мәселелерін зерттеумен айналысатын ғылыми-зерт-

теу институты жасақталды. Үкімет қаулысымен су қорын пайдалану және қорғау саласында ақпараттық қамтамасыз ету, ирригациялық жүйелерді жақсарту, су қорын ұтымды пайдалану және қорғау бойынша ақпараттық-сараптамалық ұсынымдар әзірлейтін Су ресурстарының ақпараттық-талдау орталығы жұмысын бастады. Жалпы біздің салада 10 мыңнан астам адам еңбек етеді. Жыл басынан 7000-ға жуық маманын еңбекке қосып отыр есептен 25%-ға өсті. Су саласының 450-ден астам қызметкері мамандандырылған орталықтардың жаңадағы біліктілік арттыру курстарынан өтті», – дейді Болат Бекиязов.

Оның айтуынша, «Болашақ» бағдарламасына су саласының мамандықтары қосылтып, биылдан бастап қазақстандық студенттер аталған мамандықтармен шетелде білім алу мүмкіндігіне ие болған. Министрлік 9 жоғары оқу орнымен ынтымақтастық туралы меморандумға қол қойды. Осының нәтижесінде 80 студент «Қазсушар» филиалдарында өндірістік тәжірибеден өтіпті. Сонымен қатар, М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті Ташкент ирригация және ауылшаруашылығы механикаландыру инженерлері институтымен қос дипломды білім берудің бірлескен бағдарламасын іске қосқан. Тараз қаласында жеке Ұлттық су шаруашылығы және ирригация университетін ашу бойынша жұмыс жүргізіліп жатыр.

Құрылғанына жыл толған құрылым Нидерланды, Франция, Германия, Қытай, Израиль мемлекеттерімен және халықаралық ұйымдармен ынтымақтастық туралы 7 меморандум жасаған. Мәселен Нидерландымен су тасқынына қарсы іс-қимыл және сала мамандарын даярлауды, Франциямен Балхаш көлі бассейніне зерттеу жүргізу, Дүниежүзілік банкпен Солтүстік Аралды қалпына келтіру жобасының екінші кезеңін іске асыруды жоспарлап отыр.

Шерияз ЖАЛҒАСБЕКҰЛЫ

ТАРАТУ

4. «Principle (Принцип)» ЖШС (БСН 221040039339) өзінің таратылатын туралы хабарлайды. Шағымдар хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Алматы қаласы, Медеу ауданы, Ренка қазатка көшесі, 50-үй, тел. +77051314747.

5. «SHYM DIS SERVICE» ЖШС (БСН 240240027562) өзінің таратылатын туралы хабарлайды. Шағымдар хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Шымкент қаласы, Қаратау ауданы, тұрғын үй алабы Нұрсәт, 35-ғимарат, 92-пәтер, тел. 87074781677.

6. «Бэст Сервис» ЖШС (БСН 001140000184) өзінің таратылатын туралы хабарлайды. Шағымдар хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Атырау қаласы, Рембэж, Гумарова көшесі, 62А, тел. 87015665095.

7. «Capital Resort» ЖШС (БСН 201040012979) өзінің таратылатын туралы хабарлайды. Шағымдар хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Алматы қаласы, Алмалы ауданы, Аносос көшесі, 28-үй, 6-пәтер, тел. 87013489526.

10. «IMPERIA-A» ЖШС (БСН 2010940034763) өзінің ерікті түрде таратылатын туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, Павлодар облысы, Екібастұз қаласы, Мұхтар Әуезов көшесі, 49А үй, тел. 87017068829.

11. «Строитель» бағытталған қоғамының тұтынушылар кооперативі өзінің таратылатын туралы хабарлайды. Шағымдар хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Вишневая көшесі, 315, тел. 87471068829.

13. «Кэплайстикс» ЖШС (БСН 130840021106) өзінің таратылатын туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай ішінде мына мекенжайда қабылданады: Алматы қаласы, Ақбұлақ мқшм ауданы, Аханов көшесі, 38А, тел. 87015778805.

14. «Фуафилмент Казахстан» ЖШС (БСН 161040004303) өзінің таратылатын туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай ішінде мына мекенжайда қабылданады: Талдықорған қаласы, Абай көшесі, 254-үй, 417-көне, тел. 8702943389.

15. «АХАТ & КОМПАНИЯ» ЖШС (БСН 220740003391) өзінің таратылатын туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай ішінде мына мекенжайда қабылданады: Жамбыл облысы, Талас ауданы, Қаратау қаласы, Ә.Молдағұлова, 61-62-пәтер, тел. 87712549525.

БІРТҮРЛІК

8. «Семипалатинский деревообрабатывающий завод №1» ЖШС-і (БСН 120240019101), «Фанерный комбинат ARBOR» ЖШС-іне (БСН 150440021026) қосылу арқылы өзінің қайта құрылуы туралы хабарлайды. Шағымдар Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы, Іле трактісі, 10 мекенжайы бойынша қабылданады.

9. «Алматы қаласының қалалық мобилділік басқармасы» КММ аяқталмағанын нысанда қалалық тұлғалар үшін туралы хабарлайды: 1) Жобаның атауы: Жұмыс жобасы «нысанда жерлер туралы есеп» «Алматы қаласының Түркістан ауданындағы «Жас Қытай» шағын ауданында жол салу» 2) Есеп ету аумағы мен қалалық тұлғалар өкілеттілігі аумағы: Түркістан ауданы, Алматы қ. Координаты: 1. 43°18'38.45"С, 76°58'53.23"Ш 2. 43°19'47"С, 76°58'23.83"Ш 3. 43°19'15.94"С, 76°58'38.14"Ш 4. 43°19'31.08"С, 76°58'50.28"Ш 3) Түсіндірме: 2024 жылғы 15 қараша сағат 11:00-ге, Алматы қаласы, Түркістан ауданы «Жас Қытай» шағын ауданы, 198 мекенге өтеді. Шектеу ж-на шардыры енгізілген жағдайда тұлғалар ZOOM байқау-форумасы арқылы онлайн-форматта өкілеттілігі болды: https://us05web.zoom.us/j/88371360208?pwd=8oC4F22q8cXci6ba2XbV1ckEpcad.1

12. «Кайсар» Қызылорда облыстық футбол клубы» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі (БСН 130140021021), Қызылорда облысының дене шынықтыру, спорт және туризм басқармасының «Мұз айдыны» шаруашылық жүргізу құрылымдағы коммуналдық мемлекеттік кәсіпорнына (БСН 130840016803) қосылу жолымен қайта ұйымдастырылатын туралы хабарлайды. Талап-шағымдар мына мекенжай бойынша қабылданады: Қызылорда қаласы, Ф. Мұратбаев көшесі, 3, тел. 87714795317.

17. «Eurasian Foods Corporation» АҚ «Eurasian Foods Corporation» АҚ үшін аттестат берудің заңдылықтарын рұқсат етілген шаралармен нысанда стандарттарды жобасы бойынша аяқталмағанын нысанда қалалық тұлғалар үшін туралы хабарлайды: Түркістан қаласы – «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 18. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 19. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 20. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 21. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 22. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 23. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 24. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 25. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 26. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 27. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 28. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 29. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 30. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 31. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 32. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 33. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 34. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 35. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 36. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 37. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 38. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 39. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 40. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 41. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 42. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 43. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 44. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 45. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 46. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 47. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 48. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 49. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 50. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 51. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 52. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 53. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 54. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 55. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 56. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 57. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 58. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 59. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 60. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 61. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 62. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 63. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 64. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 65. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 66. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 67. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 68. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 69. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 70. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 71. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 72. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, elnashin@kaptar.kz) 73. «Eurasian Foods Corporation» АҚ (Алматы қаласы, Алматы ауданы, Байқоңыр к-сі, 69, координаттары: 43.259246 76.909194, БСН: 940540001140, +77072183761, eln

• БАЙКАУҒА!

(Жалғасы. Басы өткен санды)

— Қарымдасым, өмірде тұрап жатқандар болады ғой, — деді Абылай айналып келіп. — Бірақ мыңдық айтуды керек. Қапшығы бұлай қорқа бересің. Бір жағына шығу керек. Саған ақша беріп кетті. Ол бізге мәлім. Ол ақшаға базардан ұшпақ ақ қойлек пен қара шапбар алды.

— Ақша не болғай? Алдым! Оның ақшасына емес, өзімнің ақшама алдым. Жалғыз ешкінің лағын саппа алдым! — деді Қарлығаш көз жасын сығып.

— Қалай саппа едіңіз?
— Бір керек пе еді? Бір ай бұрын саппым.

— Жалған сойлемейсіз. Сіз берген он мың теңгелікке қан жұққан. Естіңіңіз не едіңіз, осында тұратын орыс кемпірді пылақтап өлтіріп, ақшасын алып кеткеніңіз. Онышама мамырда. Оған бері бір ай өткен жоқ. Сол орыс кемпірдің қаны.

— Қаны? Кемпірдің? Білмеймін мен кемпірдіңізді. Менде он мың теңгелік болған емес.

— Базардағы сатушы келіншек он мыңдықты сіз берді деді ғой.

— Қай келіншек?
— Қойлек-шалбар сатқан келіншек.
— Отырп алғайда о қытай.
— Осы сөзіңізді оның өзіне айта аласыз ба?

— Жүріңіз, беттестіріңіз!
Екеуі машинаға мініп базарға келді.
— Ой, қатып! Мен саған қанап он мыңдық бердім? Неге адамды шатастырып жүрсің мені! — деп, Қарлығаш алыпсатар келіншек — Гүлсімге тап-тап берді. Қатылап әйел күзгі жапырақтай дір-дір етеді.

— Осы кісі берді демеп пе едіңіз? — деді Абылай Гүлсімге.

— Солай сияқты еді, — деп Гүлсім қанелімде кіріптар болды да қалды. — Есте сақтай алмайсың ғой. Ұяттасың ғой. Адам қон. Біреу келеді, біреу кетеді.

— Оне, қорқанды бе? Не деп тұрғаның! — деп Қарлығаш еңді күлмей бастады.

— Сіз әлде де ойланбадыңыз, — деп Абылай қайтуға ығылаңды. — Ертен тағы бір соғам. Ал еңді үйіңізге жеткізіп салайын, жүріңіз.

— Жоқ, керек емес. Рәкмет! Өзім барам. Енді менің басымды қағырманың! Білдіңіз бе? — деп сілкіген Қарлығаш бұрылып ала жөнелді.

«Байтұғай-ай... өкінісі қара қазандай. Әуелде бұл да әл-аумен қыз болды-ау. Гера піркі-ау өмірін өксіткен. Анау бірінші сынып бітіргелі тұрған ұлының оқуы тәуір сияқты. Осындайда бұл балаға жақсы әке керек-ақ. Қарлығашпен тағы бір сойлесем бе екен. Көкірегіңе айтпаймын жатқан әділден бар сияқты», деп ойлады Абылай полиция бөліміне бет алып бара жатып.

Аудандық полицияның бастығы Нұрғали Ескадиенке кірсе оның көңілі көтерілді.
— Біздің жағдай жаман емес. Жітің ұшпай ұстадық, — дейді қарқ-қарқ күліп. Оның бұл күлкісі қыдықтың ашығанына емес, өзін табылып, мысықпал тұрғандық көрінісіне. «Сенің жүрісің мынау, бірінші кластың баласын тгідеп. Облыстық криминалдық полиция бастығы басыммен. Мұнда біз сенсіз-ақ өзіміз аштық қыдықты!» дейтіндей.

— Ал, қалай ұстадыңыздар? — деді Абылай оның шымын сойлегенін алғармаған алаңдап. — Ол не қылап жітің ұшты екен, он-пайы ұстаға салған?

— Көріпсің бабардаңды деп едім ғой. Жетісбе Ескадибай деген. Сол көркісің тап қаранысында кемпірдің ауласынан көрген адам бар.

— Сосын?

— Бұрадық қой. Сонда айтқаны... кемпірдің сарайында өскіден қалған тоқ бар екен. Темір тоқ ше қолдмй ұстанып. Тағы бір ұсталық жатты айтады. Соны ұрлауға бардым дейді. Отырп қой онысы. Кемпірге тоқ неге керек, күндіз сұраса да бере салар еді.

— Төсті алып кетіп пе?

— Алмаған. Айтып тұрмын ғой... сасқан үйрек артымен сүзгілінін кері. Ақша барып білген ғой.

«Бұл қалай? Он мыңдықта кемпірдің қаны тұр! Ал мыналар...»

Қонақ үйге келген соң да Абылай шым-шытырық ойдан арыла алмады. Кемпірдің өлгенін хабарлаған адам қалай қыдымкер боп шығады? Аудандық полицияның бастығы Нұрғали Ескадиентан шыққан соң қамауда отырған Жетісбаевпен сойлесіп көріп еді, айтқан сөзі жасына келетін сияқты. Сонда білгені төс кемпірдікі емес. Өткен сағаттардың басында өмір сүрген ағатқы бір ұстапм. Жетісбаевтың аталасы. Жақаны. Кемпір жастау кезінде үйлі ұстанып күйбе баласынан сатып алған. Ал күйбе ба-ласы төстің қадіріне жетіп пе, сарыдай көр-жердің ішінде қала берген. Түнде Жетісбаевтың құлағына балғаным төске

соғылған дүрсіл естіледі-мье. Ол төстің өзіне жақын туысқанының мүлкі екенін келіп бір шамадан біліпті. Сонан бастап ұста түсіне кіруді шығарған дейді. Төсті үйіне алып жет, кемпірге тастама деп өті-неді-мье. Кемпірге осы тарихты айтпай, сұрап барса, кемпір сағам деп шалқыптан көрінеді. «Қашпаға?» «Мынадайға». Сұрап отырғаны анау-мынау емес, бір жылқышан пұты. Орыс кемпірге қаны қалған Жетісбаев сосын таңатпай ұр-лап кеткенің болған. Бірақ жеме-жемге келгенде ұрлыққа қолы бармай, не болса да бағасына келесейін деп сөскеле кем-пірге барса... кемпірдің жайрап жатқан үстінеп түседі. Сосын жүгіртіп поли-цияға. Оқиға осы. Рас-өтірігін, ал енді, тауып қор. Ал Гера... қан жұққан он мыңдық... бас солай қатады.

«Айтақшы қойлек сатқан келіншек Гератан қорқатын шығар... Сол себепті шығар бүтөжіктен қалғаны, — деп ойлады бір сәт. Осы ой басына келген соң екен, шалқасын жатқан жерінен ұшып тұрды. — Жо-жоқ, Қарлығашпен тағы бір сойлесу керек».

Қонақ үйдің төменіне түсіп келе жатыр еді, қарсы алдынан шыққан бей-таныс жігіт:

— О-о, Әбеке, Абылай! — деп тапы-рақтан қарсы жүгіргені. — Әбеке, не танымай қалдың ба? Чита. Войсковая часть... — деп дұрыдағы тағы.

— О-о, Бора! Боранбай! Құлақтаса кетті.

— Әбеке, сені де көретін күн бар екен ғой. Егіттем. Криминалист боп кетіпсің. Иә, бұл соалдт келініп білем. Мықтысың!

— Өзің де осал емес еп. Бүкіл полкты жалғыз өзің тік тұрғызатының.

Абылай әскерге институттан соң алынағандақтан, бірге барғандар өзінен бірнеше жас кіші бозбала еді. Алты ай әскери оқудан кейін бұларды жөкелеп жан-жаққа тарайды пашан жіберді. Бұның тап болған жері Чита деген құдай атқан жер. Байқадың қатаң табиғатын ұмыта алмайды. Қалың орман. Ұлытаң да тұртып жынды жет. Орталықтан оқ-шау жатқан әскери бөлімнің өмірі одан да қыпал. Полкты биіп тұрған орыстар екен. Барған күн-ақ дед болған біреуі бұған төніп келіп, шығатын қағып жібергені. Адам құрлы қормей белдігіне қолын салып, ырған қояды. Студент кезінде көргенімен айналасқан адам өк-темеген орыстың басылуына төзіп тұра ма? Орындар ұрысқына айналып, дөл тұмсықтан сарт еткізіп тепкенде, әлгі орыс аңайды жерге қалай ұшып түскенін өзі де ұқпайды-ау! Сол ұшқан қалың күрт пісірім уақыт есіп жия алмай мәңгілірп отырды да қойды. Кейін Боранбаймен та-ныасты. Поляке Абылай келіп қосылғанда ол танк айдан, оқу-жаттығу үшін алыс бөлімге кеткен екен. Ол да славяндармен жалғыз алысмыпты. Бірақ жалғыздық шыны шыға ма, көп көңілгін істегенге қы аз болмапты. Содан былай екі қазақ жұ-бын жалғыз тізе қосып төбелесіп жүріп, ақыры шовинист орыстарды отырғызды, тұрғылатын болды. Содан алғы айдан соң Боранбай мерзімі бітіп, елге қайтты да, полктің билігі Абылайдың жалғыз өзіне қалды.

— Содан бері қанша жаз, қанша қыс өтті. Кездесу деп осыны айт. Кеттік. Кездесуімізді жайық жақсылап! — деп Боранбай даланың адамына төн айқайлап

сөйлеп, дұрығып кетті. — Қазір мен фер-мермін. Жылқы, түйе, қой... Қарақұмда бөрі. Шұбатқана істеп тұр. Жүр шұбатқа-наға кіріп шығалық осып. Тініп тұр, мына бұрыласта.

— Жарықтақ, ата-бабамыздың алды-асы ғой, — деп Абылай Боранбай ұсыған сапар кесепі басына бір-ақ көтерді.

— Жағдай жақсы. Армиядан келген соң анағы бір істеп, мынаны бір істеп, ақыры біржола малға кеттім, — деп Бо-ранбай өз жағдайын баяндай бастады.

— Ал енді сен осы жердің аламысың ғой. Гера Марат дегенді айтты, — деді Абылай жұмысына көшіп.

— Гера Марат! Е-е, анау папан ба? Ойбай ол әйдегі ұры, қыпана. Қазір ол қашып жүрген болу керек. Көріңбейді. Ұрлығы көбейіп кеткен сірә, қашпай қайтсын.

— Қарағым, сен Райфам ағаның қызы ма еді? — деді маңадан үнес тұрған Бо-ранбай осы арада сөзге араласып.

— Иә, со кісінің қызымын. — Көзінен ұшқан білді.

— Ой, айналайын-ай, өзімнің қарың-дасым екенсің ғой. Мен Боранбай ағаң ғой. Аталасың. Айналайын, не күйге түскенсің? Жаманнан кесіліп деген, анау оңбағаштың кесірі-ау! Мына ағаң екеуіміз армияда бірге болғанбыз. Сөзінде тұра-тын азамат. Саған жамандық ойламайды. Ал енді отыпқан қам жеме. Өзім түсіріп берем, — деді.

— Мынау менің нөмірім, ойлапшы хабарласарсың, — деп Абылай визит кар-точкасын ұсынды.

Қыдықтың талайына күз боп жүр ғой. Бірақ қайысының да оңайын көр-

— Кемпірдің өліміне күдікті дегенді естіден естідім. Оның не істеп жүргенін білмеймін ғой. Балдарының әкесі, көкілім жамандыққа қимайды. Бірақ, «істегенін мойындаса жеңілдік болады» дегенінгізге оялайын қалдым. Өзім де шаршадым. Қажыдым. Үнемі үрей. Бал-дарыма да обад. Әлі күн-кіншентай ғой. Өлден жалтақ, айымың, — деп Қарлығаш өксіп жалап жіберді.

— Қарымдасым, бекем бо! Қыды-сын мойындаса жеңілдік болатыны рас. Соныпақтан бізге көмектесуін керек.

— Көмек? Менің қолымнан не ке-леді?

— Білгеніңді айт. Мамырдың тоғын-да қайда болды?

— Келгені соның алдында ғана. Аста-надан... Тоғыншы мамыр күні кешке кетіп еді, түнде қайтып келді. «Мен же-

БЕС МЫҢНЫҢДЫҚ КЕМПІР

— Од бір қыдымса күдікті боп тұр. Негізгі соның үйіне бара жатыр еім.

— Сосын барасың. Отыра тұр.

— Шұбатың жақсы екен. Қайтып келіп інілік. Жаңағы үйге бармасам болмайды.

— Онда бірге барамыз. Сенен айы-рылмаймын. Қанша жыл өтті арада... Қонағым боласың. Қарақұмның кен даласына апарам. Кіп қуам! — Боран-бай қонақдан Абылайдың соңына ерді.

— Ымықты соғымсың менен! Қам жеме! — дегенді жөне қосып қойды.

...Қарлығаш жамна астында шоша-йып, ошақта лапылдап жанған отты көсең қойлап, қазып қайыптан отыр. Кін-кеңтай ұл бала бір құнақ саңсықтырды ағызып-тамызып әкеп, ошақ жанына тастады.

«Ойпырым-ай, — деп ойлады Абы-лай Мараттың әйел, бала-шағасын аяп. — Адам өлтіріп, ұрлық қылып қайда барды? Оған да алап әлде ітесіе ғой, қатып-баласы тоқ жүрер еді. Ошаққа саңсықтыр жақпай, сексеуің жағар еді».

Қарлығаш «тағы сен бе, сен-ақ бола болдың ғой» дегендей Абылайға жақ-тырмай бір қарады да, ошақтағы отты түртіп-түртіп жіберіп, етегін қағып ор-нынан тұрды.

— Қарымдасым, әлде де ойлан. Ма-раттан бұған дейін де қыдымсы жетеді. Енді мынаусы тіпті ауыр. Бас сауғалап қапқаннан пайда жоқ. Полицияның құтығы ұзып, бөрібір ұстады. Ол адам өлтірген. Бірақ кіпесің өз еркімен мой-ындаса, жеңілдік болады. О жағнына көмектесем. Мына балдырдың ұшып, — деп қалтасынан он бес мың теңге алып мен-зең күйде тұрған Қарлығашқа ұсынды.

— Ұлан жаланып жүр екен, аяқ киім аларсың.

Қарлығаш ұсыған ақпаны не ала-ры, не алмасын білмей даудырып тұрып қалды. Көзі мөлт етіп, жанарына жас ұйырады. Абылай ақпаны келіншектің қолына ұстатып жатып:

— Ешқандай қарыз емес, жай азамат ретінде көмегім! — деді. Сойтте де Бо-ранбай бұрылып:

— Жаңағы атағымды алған болайын, менің атыман бір келік сексеуіңа түсіріп берші, — деді.

менгі. Бәрі жұмбақ. Мына орыс кем-пірдің де өлімі шашты ағартатын тәрізді. «Кім? Кім? Кім оны өлтірген?» Осы сұрақ түп баласы шарт ұйқасынан оя-тын жібереді. Күңдіз келік айдап келе жатқанда бағызтанып жаңалысып, басқа көмеге түсіп кете берді.

Аудандықтар төс ұрламақ болған көріпсің сындырмақшы. Өзіне салса, ол емес. Көзі айтпай тұр, қолы таза сияқты. Гера дейін десе, отан да еш айтқ жоқ. Өзінің боса анау, жалатпайды. Бір үнес, сол біледі. Гераны айтқан кезде лезде күйтелектеніп, тез-тез сойлейтіп көңіліде тынып жоғын білдіретін сия-қты. Ондай адам өзі-өзі құныптан көп жүре алмауы керек еді. Соның келесуеден соң да он күн өтті, дәм-мим хабарсыз. Енді хабарласаса... мүмкін одан тағы бір мәрте жауап алып, сұрақ-жауаптың бейнестаспалып психологиялық сарап-тамаға беру керек болар. Өзі аман жоқ.

Абылайдың түйсігі адамашыты. Он бір күн өтіп, он екінші күн кешқұрым Қарлығаш телефон соқты. Дұнысы дріл-деп, мазасызданып барды.

— Саламатсыз ба, аға... мен... — деп, тынып қалды.

— Қарлығашсың ба? Иә, айта бер, тыңдап тұрмын.

— Айтаңда... Боранбай ағай сексеуің түсіріп берді. Рәкмет айтпайын деп едім. Бүзге бұлай өсімім көмектескен емес. Біріңші... сіз!

— Оқасы жоқ. Не өзгеріс болып жа-тыр?

«Мараттан хабар бар ма?» деген сұрағы дабын тұрса да, өзін теңіп, ай-пады. Қарлығаш та соалдан тынылып, үнсіз қалды. Бірақ телефоннан келіе дем алып тұрғаны байқалды. Сірә, әлдене айта алмай тұрған сияқты.

— Қарымдасым, — деді Абылай оны үркітіп алмайын деп жұмасқ сойлеп, — бір нәрсе айта алмай тұрған сияқтысың? Айта ғой.

— Айтаңда... не еді... өткенде сізге қатты сойлеп қойдым. Кемпіріңізді. Он мыңдық ақпаны Марат еді беріп кеткен. Осыны естігенде Абылайдың жүре-гі асау ағтай бір бұзқанып, түнлі ала жөңіленді еді. «Марат келген боп тұр ғой!» Жауап берудің орнына бір сәт тоқпай, тұрып қалыпты.

тетін болдым, бір жерден жұмыс шықты» деді аяқ астынан.

— Сол кезде қойла-құлай қалды?

— Білемдім. Өйтпей асыған, дег-біреңденіп тұрды. Өлденелен қалып қоятынды.

— Қайда баратынын айтпайы ма?

— Арал жаққа кетті-ау деймін.

— Ой айтты ма, Аралға барам деп.

— Дәл солай деген жоқ. Жінен інісің шақырған, сол түні. Телефонмен. Шыға-рып сал деп. Оның машинасы бар ғой. Сонда телефонмен айтпай жатқан мәртеге барам деп. Кейін ойладым, мәре дегені Арал теңізі шығар деп.

— Жіненің аға-жөп кім?

— Құтжанов Талаш.

— Жыңыңдады тура ма?

— Иә осында, мекенте депешы-штықтардан сабақ берді.

— Тағы не айтасың?

— Басқа ештеңе... білгенімді айттым.

— Рәкмет, қарымдасым! Өлдеқандай проблема болып қалса, өзіме айт.

Абылай телефонн соңдире сала, ор-нынан атып тұрып, асығыс-үсігіс кішіе бастады.

***

Асығыс-үсігіс кінше сала, үйден шыға жөнелді. Содан соң қарақөк БМВ суы-рылып алға озып, қаладан шығып бара жатты.

Облыс орталығынан төрт жүз елу шақырым қашықтағы Жаңғылдағы ағылап отырып, үш сағатта жетті. Жаз-дың қысқа түні түріліп, бозғыл аспан айрандына бастағанын байқады. Тұмсық тіргені ауандық полиция болды. Ке-зекші офицерлер Талаш Құтжановты мекенжайнан таптырып алып, сонда жет-мен дегенше тап да қылап берді.

Қақпаның алдына келіп, машина моторын соңдирді де, маңайына құлақ түрді. Өңірте тынып. Жұрт ояна қой-маған. Жатпайтын қораз бен есек қана. Өзге қора жатқан жапы шықпаны қораз шақырды. Артына інегін тартып, есек ақырды. Ол екеуінің алабетен шыққан дүмсіттарына құлақ түріп отырған Абы-лай осы сәт көзі жұлмызып кеткен екен, ояна келсе, күн арқан бойы көтеріліп қалыпты. Жаңада жатқан ботелкедегі судан тамшып, көзіп шықты. Көкірегін айнаға қарап, қысқа пашан сипап қойды да, қақпаға жақын барды. Сойтін ұрып белгі бермеке боп қолын соғғаны сол екен, қақпа сырғ етіп ашылып, ішпен басына ақ жаулақ салған қарты әйел көрілді.

— Сәлем бердік, ана? Талаш осында тұра ма? — деді ұйқадан қаша ғана ояна-пшы сездірмеуге тырысып.

— Талаш?! Оны не іздің, қарағым?

— Мен полициядан едім, ана.

— Полиция?! — деп қарты әйел бұған жалт қарады да, әлі қурыпайды, ініліп барып қара жерге тізгелген шөге берді.

— Талаш! Ұлым! — Кемесінен жалап жі-берді. — Не хабар әкелдің Талашпапашан?

— Ана! Не болды? Талаш қайда еді?

— деп Абылай кейіпанапы демеіп орнынан тұрғынды.

— Аварияға тап болды ғой, қарағым! Жаңасектүзде жатыр кәзір! — Соны етті-гін, бөліп-бөліп айтты. — Сен бір хабар әкелді ме деп... Қарағызға бара жатыр емі...

Тұрақ АДІСУЛЫ
ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫ,
ЖАЛАҒАН АУДАНЫ.
(Жалғасы бар)

МЕНШІКТІ ТІЛШІЛЕР:

Астана Айша Құрманғали
8 707 851 91 13.
Алматы Нұрбол Әлдібаев
облысы 8 701 357 86 84.
Ақтөбе Жансая Есмағанбетова
облысы 8 705 398 82 83.
Атырау Боранбай Ғалиев
облысы 8 775 543 03 80.
Маңғыстау Жазира Әбіл
облысы 8 702 514 54 40.
Қызылорда Гүлбану Мақанжар
облысы 8 701 897 39 86.
Түркістан Сейтхан Құлманбетов
облысы 8 707 721 19 59.
Шығыс Қазақстан
8 775 335 665.
Батыс Нұрлыбек
Қазақстан Рахманов
облысы 8 707 177 80 70.

РЕДАКЦИЯНЫҢ МЕКЕНЖАЙЫ:

050012, Алматы қаласы,
Х.Досмұхамедовтың көшесі
68 «б»-үй.
Қабылдау бөлмесі:
292-43-43, 8 708 929 9874, zangazet.kz
E-mail: zankreklama@astana@mail.ru
«Зан газеті» аптасына 2 рет
сейсенбі, жұма күндері жарық көреді.
Жеке таралым 5068 дана
Аптағы таралым 10 132 дана
Табқырыс №105 Индекс 65921
Газет Қазақстан Республикасы бойынша
таралады.

Газетіміздің электронды нұсқасын ZANMEDIA.KZ сайтынан оқи аласыз.

Газет бетіндегі жарияланымдардың позициясы мен фактілері үшін редакция жауап бермейді.

Жарнама мен хабарландырулардың мазмұнына жарнама беруші жауапты. Жарнама берушінің жіберген қателігіне байланысты тап-лап-тілектер хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде қайылады.

Газетті есепке қою туралы №16297-Г куәлікті 2017 жылғы 12 қаңтар-да Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникация министрлігі берген.

Газеттің терімі мен бет қаттау жұмыстары «Зан» Медиа-корпорация» ЖШС компьютерлік орталығында жасалды. Алматы облы